

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra psychologie a patopsychologie

Lucie Čurečková

III. ročník - prezenční studium

Obor: Přírodopis se zaměřením na vzdělávání a výchova ke zdraví se
zaměřením na vzdělávání

**SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY U SOUČASNÉ MLÁDEŽE.
PŘÍČINY A MOŽNOSTI PREVENCE.**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Křeménková, Ph. D.

Olomouc 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jsem jen uvedené prameny a literaturu.

V Olomouci dne 5. 4. 2012

.....

Poděkování

Chtěla bych touto cestou poděkovat Mgr. Lucii Křeménkové Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce, poskytování cenných rad a materiálových podkladů k práci, za vstřícnost a ochotu. Dále bych chtěla poděkovat Středisku pro etnické menšiny a poradenství Khamoro v Olomouci za důvěru a spolupráci při realizaci výzkumu. Zvláštní poděkování patří mé rodině a přátelům za jejich trpělivost a podporu.

OBSAH

ÚVOD	6
I. TEORETICKÁ ČÁST	8
1. SOCIÁLNÍ PATOLOGIE A SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY OBECNĚ	9
2. PŘÍČINY VZNIKU SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ	11
2.1 BIOLOGICKÉ TEORIE	11
2.2 PSYCHOLOGICKÉ TEORIE	13
2.3 SOCIOLOGICKÉ TEORIE	16
3. FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ VZNIK SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ	20
3.1 MEDICÍNSKÉ ABNORMITY	20
3.2 OSOBNOST DELIKVENTA	21
3.3 RODINA	23
3.4 ŠKOLA A VRSTEVNÍCI	24
4. ROMOVÉ A SOCIÁLNÍ PATOLOGIE	25
4.1 ROMOVÉ V HISTORICKÝCH SOUVISLOSTECH.....	25
4.2 CHARAKTERISTIKA ROMSKÉHO NÁRODA	26
4.2.1 Dělení Romů	26
4.2.2 Způsob bydlení a obživy.....	27
4.2.3 Kultura a náboženství	27
4.2.4 Rodina.....	28
4.2.5 Romská duše	29
4.3 ROMSKÉ DÍTĚ	30
4.3.1 Výchova v rodině.....	30
4.3.2 Vzdělávání	31
4.3.3 Profil mladistvého Roma s delikventním chováním.....	32
4.4 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY U ROMSKÉ MLÁDEŽE	32
4.4.1 Drogy a jiné závislosti	34
4.4.2 Sexuální chování, prostituce	34

4.4.3	Agrese	35
4.4.4	Šikana.....	35
4.4.5	Poruchy chování související s agresí	36
5.	PREVENCE SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ U ROMSKÉ MLÁDEŽE	38
5.1	K PREVENCII OBECNĚ	38
5.2	SOCIÁLNÍ SLUŽBY.....	39
5.2.1	Terénní sociální práce (TSP)	39
5.2.2	Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (NZDM).....	40
5.3	ŠKOLNÍ VÝCHOVA	41
II.	PRAKTICKÁ ČÁST	43
6.	CÍLE VÝZKUMU A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	44
7.	VÝZKUMNÝ SOUBOR.....	46
8.	VÝZKUMNÁ METODA	48
9.	PREZENTACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	50
10.	ANALÝZA VÝZKUMNÝCH DAT	65
11.	DISKUZE.....	67
	ZÁVĚR.....	70
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	71
	SEZNAM PŘÍLOH.....	77

ÚVOD

Pro vývoj a existenci každého člověka je velmi důležitá společnost. Je to právě společnost, která udává normy, hodnoty, ale také vzory a ideály v chování (Vágnerová, 1999). V dnešní společnosti je velmi diskutovanou otázkou rozvoj sociálně patologických jevů, a to zejména u mládeže. Mluví se o ztrátě hodnot a morálních zábran mládeže. Alarmující jsou články v periodikách, které nás upozorňují na růst dětské pornografie, kouření marihuany u mladistvých či nárůst případů kyberšikany. Můžeme si klást otázku, co je příčinou tohoto chování. Prvotní rozvoj a vývoj osobnosti dítěte je ovlivněn výchovou v rodině. Dítě přejímá a napodobuje vzorce chování z prostředí, které je mu nejbližší, z prostředí rodiny. Později se dostává do prostředí školy, kde na něj působí vrstevnické skupiny, vznikají první školní party, dítě si vybírá, jakým způsobem bude trávit volný čas. To vše významným způsobem formuje jeho osobnost. Pod vlivem působení negativních faktorů může u dítěte dojít až k rozvoji sociálně patologických jevů.

Problematika sociálně patologických jevů mládeže je velmi rozsáhlá a nebylo cílem práce ji plně vystihnout. Proto jsem se rozhodla zaměřit na určitou skupinu mládeže, a to na mládež romské menšiny. Proč právě romská mládež? Romové jsou v mnoha směrech odlišní, což je důsledek jejich vlastních pravidel a způsobu života. Můj zájem o situaci romských dětí vychází z vlastní zkušenosti s prací realizátora kroužků ve Středisku pro etnické menšiny a poradenství Khamoro¹ pro etnické menšiny a poradenství. Podle mého názoru je ve výchově a osobnostním vývoji dětí velmi důležité správné a zdravé trávení volného času. Také bych chtěla poukázat na činnost volnočasových center zaměřených na prevenci sociálně patologických jevů. Tato centra se snaží o zlepšení kvality života mládeže a dětí, které se ocitly v nepříznivé životní situaci nebo jsou jí ohroženy.

Bakalářská práce je složena ze dvou částí, z části teoretické a z části výzkumné. Teoretická část je rozdělena na dvě oblasti. První oblast je zaměřena

---

¹ **Středisko pro etnické menšiny a poradenství Khamoro** patří mezi sociální zařízení Charity Olomouc. Zaměřuje se na integraci etnických menšin do společnosti. Svou činností se snaží o zmírnění sociálně patologických jevů a prevenci jejich výskytu. Jedním z cílů střediska je také zmírnit problémy týkající se nestabilního sociálního prostředí, ve kterém uživatelé žijí. Středisko je realizováno ve třech projektech. Jsou to *Komunitní centrum*, které se zaměřuje na prevenci sociálně patologických jevů dětí převážně romského etnika, *Amaro Khamoro* - podporuje rodiny a děti ohrožené sociálně nepříznivou situací a *Terénní pracovní poradenství*, které se zabývá ekonomickými aspekty sociálního vyloučení (Charita Olomouc – SMP, c2007).

na sociálně patologické jevy obecně – vysvětluje pojem sociálně patologický jev a pojem sociální patologie. Budu se zabývat také jednotlivými teoriemi vzniku sociálně patologických jevů a faktory, které ovlivňují vznik sociálně patologických jevů. Druhý okruh bude směřován konkrétněji na problematiku romské národnostní menšiny ve spojitosti s výskytem sociálně patologických jevů. Abychom dokázali lépe pochopit a vysvětlit výskyt sociálně patologických jevů právě u romské menšiny, je třeba znát charakteristiku této menšiny. Tato část bude tedy obsahovat pohled na Romy jako na etnicky odlišnou skupinu. Zvláštní pozornost věnuji romskému dítěti, a to stylu jeho výchovy, přístupu ke vzdělání, odlišnostem v chování či popisu mladistvého Roma s delikventním chováním. Budu se také zabývat popisem nejčastěji se vyskytujících sociálně patologických jevů u romské mládeže. Závěr teoretické části bude věnován prevenci sociálně patologických jevů jak obecně, tak i konkrétně prostřednictvím programů a institucí pracujících na prevenci těchto jevů právě u romské mládeže.

Výzkumná část mé bakalářské práce bude zaměřena na analýzu sociálně patologických jevů u současné romské mládeže a popis zjištěných výsledků. Budou v ní prezentovány případové studie vybraných romských dětí.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. SOCIÁLNÍ PATOLOGIE A SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY OBECNĚ

V současné společnosti můžeme ve všech oblastech lidské činnosti vyzorovat značné rozšíření jevů, které jsou označovány jako sociálně patologické. Tyto jevy mají pestrou podobu a nejčastěji jsou spojovány s problémy týkající se životního stylu mládeže, nevhodného, odlišného či závislostního chování v průběhu dětství a dospívání nebo nevhodného působení rodiny (Vítek et al., 1989).

Pokorný, Telcová, Tomko (2003) označují jako sociálně patologický jev „takové jednání jedince, které je charakteristické především nezdravým životním stylem, nedodržíváním nebo porušováním sociálních norem, zákonů, předpisů a etických hodnot, chování a jednání, které vede k poškozování zdraví jedince a prostředí ve kterém žije a pracuje a ve svém důsledku pak vede k individuálním, skupinovým, či celospolečenským poruchám a deformacím“ (Pokorný, V., Telcová, J., Tomko A., 2003, s. 9).

Za patologické lze označit vše, co se odklání od stanovených sociálních, morálních nebo právních norem nebo se proti těmto normám staví. Normu můžeme chápat jako požadavek určitého chování či vlastnosti, který udává určitá společnost nebo skupina a pokud dojde k jejímu nedodržení, následuje sankce (Vykopalová, 2001).

Studiem sociálně patologických jevů se zabývá sociální patologie, kterou lze zařadit do jednoho z odvětví sociologie, nejedná se tedy o samostatnou vědu. Podle Mühlpachra (2008) je pojem „sociální patologie“ používán pro označení chorobných, abnormálních nebo všeobecně nežádoucích společenských jevů. Tento obor využívá poznatků z různých vědních disciplín (psychologie, sociologie, medicíny, etopedie, aj.) ke zkoumání konkrétních sociálně patologických jevů, příčin jejich vzniku, frekvencí výskytu ve společnosti a v neposlední řadě se zabývá preventivními a korektními postupy k potlačení těchto jevů. Tento pojem do sociologie zavedl Herbert Spencer, který hledal podobnost mezi patologií z hlediska biologického a patologií jako chorobou společnosti (Fisher, Škoda, 2009).

Termín *sociální patologie* bývá často nahrazován také pojmem sociální deviace. Tyto pojmy se však od sebe liší. Sociálně patologické jevy jsou pro jedince či společnost vždy negativní, což neplatí o jevech, které označujeme jako deviantní.

Deviace je obecně chápána společností v negativním slova smyslu jako odchylka od normy či funkce. Sociální deviaci však můžeme chápat jako narušení jakékoliv společenské normy, ne jen normy morální či právní, proto se nositel této odchylky může lišit i pozitivním směrem (Sochůrek, 2001).

Poté, co jsme si nastínili, co sociálně patologické jevy jsou, zaměříme se v následující kapitole na příčiny jejich vzniku.

2. PŘÍČINY VZNIKU SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ

Na otázku kde se sociálně patologické jevy vzaly, jak vznikly a dále se rozvíjely, můžeme najít v odborné literatuře celou řadu odpovědí. Pro objasnění vzniku a rozvoje sociálně patologických jevů se používá několik teoretických přístupů, které se snaží odhalit příčiny a zdroje sociálně patologického chování. Z tohoto množství teorií autoři nejčastěji vyčleňují tři základní přístupy: biologický, psychologický a sociologický. Charakteristikou výše uvedených teoretických přístupů, jejich hlavními představiteli a spojitostí daných přístupů se sociální patologií se budu zabývat v následující kapitole.

2.1 Biologické teorie

Člověka můžeme definovat nejen sociální, ale i psychologickou a biologickou povahou. Mnoho vědců zaměřuje svou pozornost právě na tuto biologickou podstatu. Příčinu deviantního chování tedy hledají uvnitř jedince. V biologických teoriích jsou tedy předpokladem pro deviantní chování biologické defekty. Typy osob, které mají sklony k deviaci, mají být tedy rozpoznatelné podle daných anatomických či fyziologických charakteristik. Sociálně patologické chování je pak projevem stejného biologického procesu (např. dědičnost), který určuje tělesnou stavbu a funkce (Hrčka, 2001).

Za zakladatele této teorie lze považovat italského kriminologa Cesare Lombrosa², který zkoumal početný vzorek italských vězňů a vyhledával typy „rozeného zločince“ (criminal man). Lombroso popisuje zločince jako atavistickou bytost, která se odlišuje anatomii i psychikou od běžné normy a je předurčena díky typickým stigmatům a fyziologickým anomáliím ke kriminalitě. Pokud nahlédneme na rovinu psychickou, jedná se o člověka s divokou morální povahou, nevládnutelnými instinkty, leností a dychtivostí po páchání zla. Tyto typy identifikoval Lombroso na základě měření lebky (Zášková, 1998).

Velmi populární byla teorie, se kterou přišel německý profesor psychiatrie Ernst Kretschmer. Základem této teorie byla souvislost určitých typů tělesné stavby

---

² **Cesare Lombroso (1853-1900)**, italský lékař, zabýval se hygienou a soudním lékařstvím, později se zaměřil na psychologii a antropologii. Je označován za jednoho z představitelů fyzické antropologie. Ve svém studiu byl výrazně ovlivněn filozofem K. Marxem, biologem Ch. Darwinem či francouzským pozitivistou A. Comtem (Komenda, 1999).

s určitými psychickými onemocněními. Kretschmer tedy ukazuje souvislost typu stavby těla s charakterovým typem. Na základě souvislosti mezi tělesnou stavbou a charakterem vymežil tři základní typy - *astenický* (úzká ramena s protáhlým trupem, relativně malá hlava s dlouhým krkem, nízká hmotnost), *pyknický* (kulatá hlava s krátkým krkem a končetinami; zdůraznění břišních partií) a *atletický* (střední výška se silně vyvinutou kostrou a svalstvem, široká ramena, úzké boky), které mají podle svých odpovídajících psychických vlastností sklony k páčání trestných činů (Nakonečný, 2009).

Přehled této Kretschmerovy typologie uvádím v následující tabulce:

Tabulka č. 1 Celkový přehled typů podle H. Rempleina (1959)

stavba těla	pyknická	Astenická	atletická
Temperament	cyklothymní	schizothymní	ixothymní ³
postoj k světu	realista	idealista	pro sebe žijící
postoje k jiným lidem	družnost, sdílnost, přimknutost	autismus, povrchní kontakty, uzavřenost	pasivní družnost
Ladění	mezi veselostí a smutkem, malá afektivní vzrušivost	mezi přecitlivělostí a tupostí, značná vnitřní vzrušivost	mezi flegmaticností a explozivitou, vnitřní vzrušivost nevelká
psychické tempo	výkyvy mezi pohodlností a pohyblivostí	výkyvy mezi čilostí a utlumeností	bez výkyvů
mysl	srdečnost, dobromyslnost	chladnost, studenost	závislost, věrnost
myšlení	konkrétní	schematizující	analytické, střizlivé
adaptibilita	veliká	malá	dostatečná
úchylnost	malá	vysoká	nejmenší

Zdroj: upraveno podle Nakonečný 2009, s. 275

³ **Charakteristika typů charakteru podle Kretschmera (1967),** **Cyklothym** je společensky založený jedinec, jeho nálady kolísají mezi veselostí, čilostí a těžkopádností; snadno se stává smutným, snadno se rozpláče, má rád požitky a pohodlí, žije realisticky. Je otevřený a sdílný. **Schizothym** je osoba uzavřená, vážná, plachá, citlivá často podivínská, s intenzivním vnitřním životem, je plná rozporu. Schizothym je často nepraktický, citlivý a chladný zároveň. **Ixothymové** jsou lidé psychomotoricky klidní, pomalí, těžkopádní, neobratní, s malou citlivostí a vzrušivostí. Jsou také flegmatictí s rozvázným způsobem myšlení (Nakonečný, 2009).

Na typologii E. Kretschmera navazuje svými studiiemi profesor harvardské univerzity William H. Sheldon. Své poznatky shrnuje v dílech „Varieties of Human Physique“ z roku 1940 a „Varieties of Temperament“ z roku 1942. Opíral se o fotografické snímky anatomie těla a analytické rozhovory s absolventy univerzity a vytvořil pak klasifikaci lidských typů. Vymezuje tři kategorie: *endomorfni*, charakteristickou mělkostí a oblostí tvarů, *mezomorfni* s pravoúhlými tvary, tvrdostí kostí a převahou svalstva a *ektomorfni*, která se vyznačuje křehkostí a lineárností tvarů. Bylo zjištěno, že k páchání protiprávního jednání má největší tendence právě typ mezomorfni. Tito jedinci jsou bez zábran, velmi impulzivní, plní energie, s touhou po dobrodružství, vykazují sklony k hazardu, agresivní v postojích i pohybech. Snížené sebeovládání může z mezomorfa udělat brutálního zločince (Komenda, 1999).

Po 2. světové válce se pozornost vědců zaměřila více na otázku vlivu genetiky ve vztahu ke kriminalitě. Za genetickou příčinu deviantního chování považovali abnormality v počtu chromozomů. Jde konkrétně o tzv. Klinefelterův syndrom⁴, kdy poškozený jedinec mužského pohlaví má o chromozom navíc. Výzkumy však tuto biogenetickou teorii nepotvrdily. Dnes se výzkumy zabývají nevyvážeností chemických látek v lidském organismu, kdy např. hyperglykemie či vitamínový deficit může vést k trestnímu jednání (Mühlpachr, 2009).

2.2 Psychologické teorie

V každé společnosti nacházíme jedince, jejichž chování je danou společností označeno za nevhodné, úchylné, nemorální, pohoršující, či deviantní. Psychologické teorie vidí vznik sociálně patologického chování v psychice a duševních pochodech. Některé psychologické koncepce uvádějí, že deviace není záležitostí genetiky, ale následkem chybné dětské socializace. Na deviaci je často v psychologických teoriích pohlíženo jako na nemoc, která se musí léčit (Skopalová, 2000).

---

⁴ **Klinefelterův syndrom**, jedná se o genetickou poruchu způsobenou chromozomální aneuploidii. Pacient mužského pohlaví má v karyotypu chromozom X navíc (karyotyp 47, XXY). Projevuje se eunuchoidním vyšším vzrůstem, gynekomastií, osteoporózou, slabým ochlupením mužského typu, pubické ochlupení je ženského typu, varlata jsou malá. Důsledkem jsou poruchy plodnosti, inteligence postižených bývá relativně normální, někdy se však vyskytují poruchy učení (Ferák, Sršeň, 1981).

Psychologické teorie tedy při vzniku sociálně patologických jevů kladou důraz na psychologickou stránku jedince. Psychologií osobnosti a jejím vztahem k sociálním deviacím se zabývá velké množství autorů. Následující text bude tedy zaměřen právě na psychologické směry a nejznámější představitele, jejichž koncepce mají vztah k sociální patologii.

Projevy patologického chování v individuálním životě jedince se zabýval lékař, psychiatr a zakladatel psychoanalýzy Sigmund Freud. Podle Freuda duševní život člověka ovlivňují ve velké míře pudové síly. Jestliže dojde k tomu, že jsou některé pudy potlačeny, může vzniknout konflikt, který má za následek náhradní uspokojení potřeb. Základní lidské pudy – pud sexuální a pud agresivní jsou ve spojitosti se dvěma protikladnými principy a to principem slasti (lásky) a principem smrti (destrukce). Pud agresivní a hlavně pud sexuální je ve společnosti potlačen. Lidská osobnost je proto pod vlivem společnosti a kultury nucena k přizpůsobení se, což vyvolává napětí a konflikt. Sexuální život pak může být potlačen a může být zdrojem frustrace a neurózy. (Komenda, 1999). Podle Mühlpachra (2009) se člověk stává deviantním z pohledu společnosti, pokud se chová přirozeně. Pokud se přizpůsobuje společenským normám, je deviantní ke své vlastní přirozenosti. Na tomto základě si společnost sama „produkuje“ delikventy.

Na Freuda navazoval Richard L. Jankis, který ve své teorii charakterizoval tři základní typy špatně uspořádané psychiky jedince.

Typ I. Plachý a uzavřený jedinec, který má ve velké míře rozvinutý obranný krunýř. Tento člověk je hypersenzitivní, bojácný, úzkostlivý a trdomyslný. Nedokáže na vlastní vnitřní konflikty reagovat jinak než neuroticky. Toto chování může být příčinou deviantního jednání.

Typ II. Zařazuje se sem tzv. *nesocializované agresivní individuum*, které je v opozici k typu I. Tento typ je charakteristický útočným a impulzivním jednáním, chová se negativně ke svému okolí. Obtížná je i jeho resocializace.

Typ III. Je zastoupen tzv. *nesocializovaným delikventem*. Jeho obranný krunýř je v normě, ale může se stát důsledkem rušivých vlivů prostředí oslabeným (Mühlpachr, 2009).

Hans Jürgen Eysenck, britský psycholog německého původu, je autorem asi nejznámější teorie, týkající se vztahu osobnosti k deviantnímu a kriminálnímu chování, ve které analyzuje faktory extroverze, neuroticismu a psychoticismu. Eysenck zdůrazňuje význam lidského svědomí, které je vytvářeno v průběhu socializace mechanizmy podmiňování a učení a kvůli jehož kontrolnímu významu lidé nepřekračují sociální normy. Jedinec si během socializace vytváří na principu uspokojení (odměn) za dobré chování či trestu za špatné chování „smysl pro dobro“, tj. svědomí, na jehož základě pak jedná (Hrčka, 2001).

Hrčka (2001) ve svém díle dále uvádí, že podle Eysencka je deviantní a kriminální chování podmíněno geneticky. Jedinec má tedy určité biologické předpoklady kriminality, které vedou ke vzniku určitých typů osobnosti (extroverze, neuroticismus, psychoticismus), což směřuje ke kriminálnímu jednání. Kriminální chování však není podmíněno pouze biologickými předpoklady a osobnostními rysy s nimi spojenými, ale také interakcemi biologického potenciálu se společenskými podmínkami.

Říčan (2010) dále doplňuje, že Eysenck ve svých studiích dospěl k určení struktury osobnosti, která má podobu dvou základních rozměrů:

1. emoční labilita – emoční stabilita (neuroticismus) a
2. introverze – extroverze.

Pojmy extroverze a introverze zavedl do psychologie C. G. Jung. Tento představitel školy analytické psychologie se zabýval tím, zda je jedinec více zaměřen na intrapsychický svět či na své okolí. V každém člověku jsou oba zmíněné přístupy, přičemž jeden z nich má větší vliv (Drapel, 2008).

Jaká je tedy definován extrovert a introvert? Typický *extrovert* má rád společnost, má mnoho přátel, je velmi impulzivní, má sklony k optimismu a agresii, není na něj spolehnutí, nekontroluje své city, snadno ztrácí náladu a trpělivost. Naproti tomu *introvert* je osoba tichá, stahující se do sebe, rezervovaná, drží si odstup, nedůvěřivá, nemá ráda vzrušení, zřídka se chová agresivně (Říčan, 2010). Pod *emoční stabilitou* chápeme vyrovnané, podnětům přiměřené emoční reakce. Naopak *emoční labilita* znamená reakce nestálé, nepřiměřené, kolísání nálad, neklid, přecitlivělost, rozmrzelost (Nakonečný, 2009). Eysenck předpokládá u delikventů

extravertovanou osobnost. Extrovert nedostatečně podmiňuje, opakovaně si nespojuje delikventní chování s trestem za něj či se strachem z takového trestu. Nemá vytvořeny nutné zábrany ke kriminálnímu jednání (Večerka et al., 2000).

Dalším z autorů zabývajícím se mj. pohledem na vznik sociálně patologických jevů byl zakladatel tzv. individuální psychologie A. Adler. Podle něj jedinec usiluje o překonání pocitu méněcennosti z dětství a dosažení nadřazenosti. Pokud je usilování o nadřazenost sociálně zaměřeno, je pro člověka prospěšné. Pokud je toto úsilí směřováno sebestředně, je považováno za antisociální. Toto jednání je Adlerem označeno za zdroj deviací, a to v chování i charakterovém selhání (Drapel, 2008).

Psycholog, který se snažil o sjednocení psychoanalýzy s behaviorismem⁵, byl John Dollard. Stal se autorem tzv. teorie frustrace a agrese. Podle něj při utváření lidské osobnosti hrají sociální podmínky spíše negativní roli. Označuje je jako překážku lidské přirozenosti, která omezuje svobodný vnitřní projev jedince. Dochází pak k frustraci, která může vyvolat agresivní a ničící chování. K agresi podle Dollarda dochází vždy, kdy tzv. „přeteče pohár“, tedy když dané okolnosti ve společnosti dospějí do určité míry (Komenda 1999).

Mezi významné autory patří také A. Bandura, zabývající se sociálním učením a vlivem vnějšího prostředí na utváření osobnosti a také E. Fromm, sociální psycholog, který se otázce agresivity a destruktivity člověka věnuje ve svém díle „Anatomie lidské destruktivity“ (Vágnerová, 2010).

2.3 Sociologické teorie

Sociologické teorie se zabývají působením životního prostředí na jedince, dále působením moci a sociální kontroly, sociálním a ekonomickým kapitálem člověka, subkulturami, rodinou, módními trendy, apod. Sociologické teorie dávají deviantní chování a deviace do různorodých sociálních kontextů. Existuje velké množství členění sociologických teorií sociálních deviací, které se vzájemně nevyklučují, ale doplňují a korigují (Urban, Dubský, 2008).

---

⁵ **Behaviorismus**, „myšlenkový směr, který uznává pozorovatelné chování „živých organismů“ za jediný oprávněný předmět zájmu psychologie“ (Drapel, 2008, s. 73). V behaviorismu se osobnost nepokládá za zdroj lidského chování. Je označována jako pojem vyvozený z vnějšího pozorovatelného a měřitelného chování. V behaviorismu je důležité empirické zkoumání (Drapel, 2008).

Rozdělení sociologických teorií sociálních deviací můžeme v odborné literatuře najít velké množství. Z mnoha členění sociologických teorií jsem pro svou práci vybrala jejich základní třídění, a to na tzv. *schéma čistých typů deviantního chování*.

Kapr et al. (1994) tedy vymezují tyto tři teorie deviantního chování, jako tzv. schéma „čistých typů“ deviantního chování:

1. **Teorie „kinds-of-people“** – ve společnosti se vykytují určité „typy“ lidí mající tendenci chovat se v rozporu s normami. Zde můžeme zařadit teorie biosociální, později genetické nebo teorii sociálního učení deviaci.
2. **Situační teorie** – pokud nastanou situace, které by mohly vést k deviantnímu chování, může „každý jedinec udělat totéž“, tedy zachovat se deviantně. Můžeme sem zahrnout teorii nelegitimní možnosti (rozvinuli ji R. A. Cloward a L. B. Ohlin) nebo teorii anomie.
3. **Konjunktivní (hybridní) teorie** – určitý typ lidí se bude v určitých situacích chovat určitým způsobem. Urban, Dubský (2008) sem začleňují teorii etiketizace nebo teorii tzv. primární a sekundární deviace.

Dalším, podrobnějším dělením sociologických teorií se ve svém díle „Sociální deviace“ zabývá Munková. Autorka v této práci předkládá přehled nejvýznamnějších teorií sociálních deviací. Uvádím zde přehled výše zmíněných teorií podle Munkové (2001), tedy rozčlenění těchto teorií do několika oblastí a jejich hlavní představitelé. Dále se budu podrobněji zabývat první z těchto teorií, a to teorií anomie, z toho důvodu, že její představitel Émile Durkheim je autory považován za otce vědecké interpretace deviací. Jeho teorie ovlivnila další vědecké zkoumání sociálních deviací. Stala se podkladem mnoha autorů pro další rozbor anomie ve společnosti. Durkheimovy úvahy byly kritizovány za nedostatečné empirické podložení.

Tabulka č. 2 Dělení sociologických teorií dle G. Munkové

Teorie anomie	E. Durkheim, R. K. Merton, T. Parsons aj.
Teorie vycházející z chicagské školy	Teorie sociální ekologie (E. Burgess, R. E. Park aj.), Teorie sociální dezorganizace (E. Burgess, L. Wirth aj.)
Teorie kultur a subkultur	R. Cloward, A. Cohen, D. Matza, L. Ohlin aj.

Teorie sociální kontroly	M. Gottfredson, T. Hirschi, W. Reckless aj.
Etiketizační teorie	H. Becker, E. Goffman, J. Kitsuse aj.
Fenomenologická teorie a etnometodologie	E. Bittner, A. Cicourel, J. Douglas, H. Garfinkel, J. Jacobs, D. Sudnow aj.
Feministické teorie	F. Adlerová, M. Millmanová, C. Smartová aj.
Teorie radikální kriminologie	Nová kriminologie (I. Taylor, J. Young aj.), birminghamská škola (J. Clarke, S. Hall aj.), americká radikální kriminologie (A. Platt, W. Chambliss aj.)

Zdroj: upravené podle Urban, Dubský 2008, s. 59

Historicky nejstarší přístup z hlediska sociologie vychází z představy, že stejně jako existují zdraví a nemocní lidé, vyskytují se i zdravé a nemocné společnosti. Sociální patologové se opírají zejména o teorii francouzského sociologa Émila Durkheima. Ten se zabýval analýzou společenských mechanismů, které mohou ohrozit udržitelnost integrity (solidarity) společnosti. Situace, za nichž je integrita společnosti ohrožena, jsou stavem anomie (Munková, 2001). Za anomii je označován takový stav společnosti, kdy přestávají platit zákony. Individuální a psychická rovnováha člověka je podmíněna míře identifikace člověka s určitým sociálním prostředím. Aby došlo k tomuto stavu, musí být přesně nastaveny a dodržovány hodnoty a normy. Pokud dodržovány nejsou, nastává chaos, zmatek a stav anomie, vedoucí často k odchýlnému jednání. Durkheim považuje anomii za sociálně patologický stav (Maříková, 1996).

Durkheim (1969) ve svém díle „Pravidla sociologické metody“ uvádí, že pomocí aplikace kritéria „normality“ a „patologie“ může být v případě patologického chování sociální svět poznáván. Toto může být dále empiricky ověřováno ve spojitosti s ostatními fenomény podobně rozvinutých společností. Stupeň patologie v dané společnosti nám pak udává odchylka od průměrných hodnot. Pokud se určitý fenomén objevuje v okruhu známých společností, jeho výskyt pak nasvědčuje tomu, že ve společnosti zastává jakousi funkci. Durkheim (1969) pak dále posuzuje, jaký vliv má tento fenomén na skupinový život ve společnosti. Na základě této analýzy dospěl ke svému tvrzení, že kriminalita je normální, je

integrální součástí zdravých společností, o čemž svědčí její univerzální výskyt (Munková, 2001).

Autorky Krejčířová, Skopalová (2007) z velkého množství sociologických přístupů k deviacím vyčleňují tři základní teorie.

Strukturální funkcionalismus – deviantní chování ohrožuje celou společnost, její sociální řád. Odchytky a dysfunkce se společnost snaží kontrolovat pomocí mechanismů (policie, soudy), které brání vytvoření a rozšíření určitých druhů deviací.

Teorie konfliktu – deviace vyskytující se ve společnosti jsou ve spojitosti s vlastnictvím a distribucí moci. Hlavním mýtem společnosti je fakt, že právo se uplatňuje na chudé i bohaté. Rozhodující je moc peněz či osobnostní vliv.

Interpretativní teorie – vyskytují se čtyři základní typy deviantního chování:

- *teorie kulturního přenosu* – negativní chování jedinec nedědí ani nevytváří sám, ale naučí se mu v procesu komunikace s jinými osobami v malých intimních skupinách,
- *teorie strukturálního tlaku* – v každé společnosti se vyskytují situace či stavy, na něž určitá skupina populace reaguje chováním odlišným od normy,
- *teorie kontrolní* – deviantní chování je následkem oslabení nebo absence sociální kontroly. Ta je vázána na prostředí, morální klima a na aktivní postoj členů dané společnosti,
- *teorie etiketizační* – deviace je výsledkem označení určitých lidí za devianty sociálně „výše postavenými“ lidmi (Krejčířová, Skopalová, 2007).

3. FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ VZNIK SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ

V předcházející kapitole jsme se věnovali některým teoriím, které objasňovaly vznik sociálně patologických jevů z hlediska přístupu biologického, psychologického a sociálního. Každá z těchto teorií popisuje příčiny vzniku sociální patologie a zkoumá faktory, které spouštějí či ovlivňují sociálně patologické chování.

Faktory mající vliv na vznik sociálně patologické chování jsou následkem celé řady příčin a okolností, které tomuto chování předcházejí, provázejí jej a umocňují jeho vývoj. Můžeme je rozdělit na faktory *vnitřní a vnější*. Vnitřní faktory jsou spojeny přímo s osobou pachatele. Patří sem faktory biologické, fyziologické a psychologické. Vnější faktory jsou odvozeny ze sociálního prostředí, ve kterém jedinec žije, bydlí a komunikuje. Tyto příčiny zásadně ovlivňují schopnost jedince přijímat obecně uznávané normy a vzory chování (Zášková, 1998).

Vlivem vybraných vnějších i vnitřních faktorů, které souvisí se vznikem takového chování, se budu zabývat v následující kapitole. Zaměřím se zejména na osobnostní rysy, vliv rodinného a školního prostředí, vrstevnických skupin, které při vzniku sociálních deviací mládeže hrají velmi důležitou roli.

3.1 Medicínské abnormity

Jedny z možných příčin delikventního chování u mládeže mohou být ty, které mají svůj původ v medicínských abnormitách, např. v chybné sekreci některých hormonů, odlišné činnosti nervového systému či chromozomových aberacích⁶. V následujícím textu odkazuji na konkrétní příklady těchto medicínských problémů.

U mladých mužů, kteří se dopustili trestného činu, se častěji vyskytují abnormity *elektroencefalografického záznamu mozkové činnosti* (EEG) v souvislosti s nalezením zpomalení alfa rytmu, který je zodpovědný za koordinaci bdělé aktivity. Podle některých psychofyziologických výzkumů mají lidé delikventně jednající nižší úroveň základního nabuzení autonomního nervového systému. To by vysvětlovalo

---

⁶ **Chromozomové aberace**, mutace na chromozomové úrovni, týkající se změny počtu nebo struktury chromozomů. Tyto aberace chromozomů mohou vést k závažným poruchám ve vývoji jedince. Pokud se změní počet chromozomů, jedná se o **numerickou aberaci**, kde nejběžnější je aneuploidie (zpravidla chybí nebo přebývá jeden chromozom). Nejznámější je trizomie chromozomu 21, způsobující Downův syndrom. Pokud jde o změnu struktury chromozomu, tato aberace je označována jako **strukturální**. Dělí se do několika skupin: delece, translokace, inverze. K nejčastějším patří delece chromozomu 22, která je zodpovědná za DiGeorgeův syndrom – vrozené srdeční vady, poruchy imunity, rozštěp patra, poruchy metabolismu vápníku (Kočárek, 2004).

jejich potřebu silnějších, vzrušujících zážitků, kterými by se jejich ANS dostala na normální běžnou úroveň (Matoušek, Kroftová, 2003).

V současné době, je podle Raineho (1993) dokázáno, že osoby kriminálně jednající mají nižší hladinu *serotoninu a adrenalinu*⁷. Nízká hladina serotoninu se vyskytuje u všech kriminálně jednajících osob, ale nízká hladina adrenalinu jen u osob emočně nestabilních, chovajících se násilně, se sklony k alkoholismu. Autor také poukazuje na poškození frontální části mozkové kůry, které je u delikventně jednajících častější.

Můžeme sem zahrnout i *syndrom hyperaktivity (ADHD)*⁸. Je spjat s takovými znaky chování jedince jako je porucha pozornosti, agresivita, impulzivita, záchvaty vzteku či snížené sebehodnocení. Jejich rodinné prostředí bývá často dysfunkční. Mají prospěchové problémy, problémy s agresivitou, navazováním kontaktů, nesnášenlivostí, neuznávají pravidla a často také autority. Co se týče antisociálního chování, jsou jedinci s ADHD rizikovou skupinou (Zelinková, 2009).

3.2 Osobnost delikventa

Jaký vliv na zrod a rozvoj sociálně patologických jevů má přímo osobnost jedince? Při posuzování chování, které je odlišné od normy, se používá pojem „normalita osobnosti“ (Syřišťová, 1968), ve smyslu ideálního stavu existence jedince, duševního zdraví či optimální seberealizace osobnosti. Osobnost člověka se posuzuje podle kritérií, které mají spojitost s chováním, souvisejícím s trestnou činností. Jedná se o různé formy agrese, posouzení použitého násilí (adekvátnosti), zhodnocení způsobené újmy, posouzení míry úmyslu při páčání trestného činu apod. (Vykopalová, 2001).

Podle Koukolíka, Drtilové (1996) lze u jedince určit tzv. *rozměry osobnosti*, které mají souvislost s rozvojem poruch osobnosti. Ve svém díle pak charakterizují některé tyto rozměry osobnostní patologie (můžeme použít i termín vlastnosti) jako jsou

---

⁷ **Adrenalin a serotonin**, *adrenalin* je hormon vylučovaný dření nadledvin. Adrenalin zrychluje srdeční činnost, zrychluje tep a zvyšuje krevní tlak. Je základním hormonem stresové reakce. *Serotonin* je biologicky aktivní látka, patří mezi neurotransmitery, má tedy význam jako přenašeč vzruchů. Souvisí s cyklem spánku a bdění, příjmem potravy či sexuálním a agresivním chováním (Machová, 2008).

⁸ **ADHD**, Attention Deficit Hyperactivity Disorder – porucha pozornosti spojená s hyperaktivitou (Zelinková, 2009).

afektivní labilita (nepřiměřená citová odpověď na podnět, podrážděnost, přecitlivělost, snadné propuknutí zlosti), *surovost* (pohrdání okolím, sadistické rysy, využívání druhých), *porucha chování* (násilné, antisociální chování, různé druhy závislostí, neschopnost přijetí sociálních norem), *narcismus* (potřeba obdivu, souhlasu), *sebepoškozování* či *potíže s intimitou* (přitlumená sexualita, vyhýbavá vazba) apod.

Podle Matouška, Kroftové (2003) 10. revize Mezinárodní statistické klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů (MKN-10)⁹ řadí mezi osobnostní poruchy, které mohou mít spojitost s kriminálním chováním, následující: Disociální poruchu osobnosti, Emočně nestabilní poruchu osobnosti a Smíšenou poruchu osobnosti¹⁰. Mimo to MKN - 10 obsahuje ještě skupinu Nutkavé a impulzivní poruchy, ke kterým patří Patologické hráčství, Patologické zakládání požárů a Patologické kradení. Uvádí také výsledek psychologického vyšetřování vězňů, kde byly nalezeny tyto rozdíly v chování oproti nevězněným lidem: vězni mají sníženou sebekontrolu, nižší toleranci k jiným lidem a odpovědnost za svoje chování, vyšší impulzivitu, jsou méně přátelští, zralí a více egocentričtí, mají pocit nadřazenosti (přehled je sestaven podle Adlerové a kol. 1991).

---

⁹ **Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů (MKN-10)**, je výsledkem revize, kterou řídila Světová zdravotnická organizace (WHO). Na této revizi spolupracovala celá řada odborníků, komisí a konferencí, a to na mezinárodní i národní úrovni. Do příprav desáté revize se zapojila i Česká republika (Ministerstvo zdravotnictví České republiky, c2010).

¹⁰ **Disociální porucha osobnosti**, je „charakterizovaná bezohledností v sociálních závazcích, nedostatkem citění pro druhé. Existuje velká nerovnováha mezi chováním a současnými sociálními normami. Chování nelze snadno změnit zkušeností, dokonce ani trestem. Je nízká tolerance k frustraci, nízký práh pro spouštění agrese včetně násilných činů; subjekt má tendenci klamat druhé nebo nabízet přijatelné vysvětlení pro chování, které ho přivádí do konfliktu se společností“ (ÚZIS ČR, 2011-12-27).

Emočně nestabilní porucha osobnosti je „sklon k neuváženým emočním výbuchům a neschopnost ovládat výbuchy svého chování. Je tendence k hašteřivému chování a ke konfliktům s ostatními, zvláště jsou-li zkratkové činy odmítány nebo potlačovány. Je možno rozlišit dva typy: typ impulzivní, charakterizovaný hlavně emoční nestabilitou a chybějícím ovládním svých popudů, a typ hraniční, charakterizovaný navíc i poruchou představy o sobě, cílů a osobních preferencí, dlouhodobými pocity prázdnoty, dále intenzivními a nestabilními interpersonálními vztahy a tendencí k sebezničujícím chováním, včetně sebevražedných náznaků a pokusů“ (ÚZIS ČR, 2011-12-27).

Smíšená porucha osobnosti, řadíme zde poruchy osobnosti, které jsou často obtížné, neprojevují však specifický vzorec symptomů. Tyto poruchy se tedy obtížněji diagnostikují (ÚZIS ČR, 2011-12-27).

3.3 Rodina

Rodina je nejpřirozenějším prostředím pro výchovu dítěte, také pro vytváření společenských vztahů. Rodina však může z několika příčin ve výchově selhat a ovlivnit tak vznik sociálně patologických jevů. Jedním z nejdůležitějších faktorů při výchově dítěte je to, zda vyrůstá v úplné rodině (Vykopalová, 2001). Nepřítomnost jednoho z rodičů v rodině je závažným rizikovým faktorem. V rodině s delikventně jednajícím dítětem chybí většinou otec. Pro chlapce to znamená chybění mužského vzoru, se kterým by se mohl ztotožňovat, děvče postrádá model mužského chování. Pro oba to znamená absenci zdroje opory a druhé autority. Další příčiny delikventního chování související s rodinou řadíme konfliktní vztahy vyplývající z rozvodu rodičů (Smékal, Macek, 2002). Vykopalová (2001) dodává, že mezi příčiny, které se týkají rodičů samotných, řadíme to, že rodiče se o dítě starat nemohou, nedovedou nebo nechťejí.

Vývoj dítěte může ohrozit také špatná komunikace či vzájemný vztah jednotlivých členů rodiny, tedy celkový přístup rodičů k dítěti. Rodiče mohou být charakterizováni jako pasivní, odmítaví, nezainteresovaní na potřebách dítěte. Důležitá je míra rodičovy informovanosti o tom, co dítě dělá ve volném čase. Studie ukazují, že čím mají rodiče menší přehled o činnosti dítěte ve volném čase, tím je větší pravděpodobnost vzniku trestného činu. Zvyšuje se také pravděpodobnost, že se dítě tohoto činu dopustí v raném věku a bude jej opakovat. Dítě také ve velké míře ovlivní chování rodiče samotného. Pokud se chová delikventně, nepřiměřeně pije, užívá drogy, je nezaměstnaný nebo projevuje jiné známky „sociální nepřizpůsobivosti“, má pak deficit ve všech sférách působení na dítě. Dalším faktorem je společenské postavení rodiny. I nadále zůstávají nejlepší živnou půdou pro vznik kriminálního chování rodiny hůře společensky situované, kde je vlekká chudoba a vysoká nezaměstnanost. Dále jsou ohroženy děti z rodin, ve kterých se vyskytuje domácí násilí či děti se syndromem CAN¹¹ (Matoušek, Kroftová, 2003).

---

¹¹ **Syndrom CAN (Child Abuse and Neglect)**, je označení pro syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Jedná se o „poškození fyzického, psychického nebo sociálního stavu a vývoje dítěte, které vzniká v důsledku jakéhokoli nenáhodného jednání rodičů nebo jiné dospělé osoby a které je v dané společnosti a kultuře hodnoceno jako nepřijatelné. Příznaky CAN vznikají následkem aktivního ubližování nebo nedostatečné péče“ (Bechyňová, et al. 2007, s. 9).

3.4 Škola a vrstevníci

Nástupem do školy si dítě musí zvyknout na nový životní rytmus, na vstávání v určitou dobu, střídání se vyučovacími hodinami a přestávkami nebo domácími plněními úkolů. Mezi rizikové faktory na úrovni školy patří vytváření určitých subkultur, lišících se zvláštním jazykem či zvyklostmi. Mohou vznikat i podskupiny, kdy se spolu sdružují děti s podobnými zájmy. Typickým příkladem je dělení na subkultury hochů a dívek. Z těchto podskupin mohou vznikat asociální party, a to už na prvním stupni ZŠ. Větší riziko sociálního selhání se vyskytuje u dětí špatně ve škole prospívajících, s vyšší mírou agresivity a u dětí patřících do skupiny mládeže, která je napojená na asociální vlivy (na alkohol a drogy, gangy, herny). Velký význam má také osobnost pedagoga, jeho zájem, schopnost zvládat neklid, preferování či zatracování některých dětí, známkování (Matoušek, Kroftová, 2003).

Můžeme sem také zahrnout neefektivní program primární prevence¹² na škole, s ní souvisejícím školním výchovným poradenstvím, dále nejasná pravidla, která se týkají rizikového chování, aktivity zaměřené především na výkon a konkurenci žáků, nepřátelskou atmosféru ve třídě, nebo podceňování spolupráce s rodiči. Dítě ve velké míře ovlivňují jeho vrstevníci, tedy to, jaké je jeho postavení ve skupině vrstevníků, užívání drog vrstevníky, pro-rizikové chování vrstevnické skupiny či vazba na rizikové skupiny nebo organizace (Ostrov radosti, c 2010).

---

¹² **Primární prevence** je zaměřena na všechny konkrétní aktivity, které mají za cíl předcházet problémům a následkům sociálně patologických jevů či zmírnit jejich dopad a šíření. Úkolem *nespecifické primární prevence* je realizace volnočasových aktivit pro nejširší skupiny dětí a mládeže. Tyto aktivity mají vliv na harmonický vývoj osobnosti jedince a o volnočasové aktivity určené nejširším vrstvám dětí a mládeže, umožňující harmonický rozvoj osobnosti jednotlivce. *Specifickou primární prevencí* rozumíme realizaci podpůrných programů pro rizikové skupiny, pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami. Za strategie primární prevence na školách odpovídá Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Součástí strategie je Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže a Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení. Na realizaci primární prevence spolupracuje řada různých složek. Vedle rodiny, školy a školských zařízení, to jsou zájmové organizace, občanská sdružení, místní samosprávy, zdravotnická zařízení, duchovní sdružení, policie, kulturní střediska či různé podnikatelské subjekty (MŠMT, c2006a).

4. ROMOVÉ A SOCIÁLNÍ PATOLOGIE

Abychom byli schopni problematiku vzniku a rozvoje sociálně patologických jevů u romské mládeže uchopit a porozumět jí, je důležité znát některé skutečnosti, kterými se vyznačuje tato menšina. Tím, zda historické souvislosti, romský temperament, kultura, životní styl, výchova v rodině či přístup ke vzdělání mají vliv na výskyt sociálně patologických jevů u této mládeže, se budu zabývat v následující kapitole. Také se zaměřím na jednotlivé sociálně patologické jevy, které se u romské mládeže vyskytují.

4.1 Romové v historických souvislostech

Za pravlast Romů je považována Indie. Romové patřili pravděpodobně k jedné z kast. Můžeme prokázat provázanost s kastou Domů, kam patřili hudebníci či podpalovači pohřebních hranic. Při svém kočovném způsobu života se dokázali uživit řemeslnými dovednostmi, a to nejčastěji kovářstvím, vynikali ale také v tanci, hudbě a bavení publika různými kejklemi. Při nedostatku si vypomáhali žebrotou, za dary však často odváděli kus práce (Říčan, 1998).

Migrace Romů z indických oblastí byla zapříčiněna jejich monoprofesností a také obavami z dlouhodobých dešťů a hladomorů, které by pak nastaly. Nejstarší písemné doklady o romském obyvatelstvu pocházejí z Perské říše (území dnešního státu Írán). Romové se při dalších postupech rozdělili na dvě skupiny. Menší z nich putovala na Pyrenejský poloostrov, hlavní proud postupně osídlil východní, střední a západní Evropu. Významnou zastávkou byla Byzantská říše (Kaleja, Knejp, 2009).

Za první zmínku o Romech na území českých zemí lze považovat zápis zařazený do Starých letopisů českých, který je datován do roku 1416, resp. 1417. V době svého příchodu do střední a západní Evropy byli Romové přijímáni v souvislosti s tzv. egyptskou legendou o svém původu kladně. Podle této středověké legendy Romové za svého pobytu v Egyptě odmítli poskytnout útočiště prchající Svaté rodině před Herodem a pro tento hřích jsou proto odsouzeni k putování po světě, jako k formě pokání. Romové českým a slovenským územím spíše procházeli, neusilovali o včlenění do socioekonomické struktury, byli lidmi bez domova, kteří žili ze dne na den. Reakce ze strany majoritní společnosti byly ve spojitosti s legendou zpočátku pozitivní, postupem času však původní obyvatele začalo vyčerpávat neustálé

poskytování materiální pomoci, legenda o odčinění pokáním ztrácela své kouzlo a docházelo k prvním protiromským opatřením (Nečas, 2002).

Postavení Romů ve společnosti se zhoršovalo. V roce 1427 byli exkomunikováni římským papežem z církve. Církev poukazovala na to, že chování Cikánů se příliš neshoduje s chováním kajících poutníků. Pronásledování Romů pokračovalo i na našem území, kde byli známí jako kočovníci, vztahovala se k nim celá řada zákazů a nařízení. Těžkým obdobím v romské historii byl holocaust za vlády nacistů, kdy zahynulo v koncentračních táborech kolem 5000 Romů. Změny v postavení Romů nastaly po roce 1989. Mohli svobodně užívat svého jazyka, rozvíjet svou národní kulturu či zakládat své organizace (Říčan, 1998). Dnes nelze přesně zjistit, kolik Romů u nás žije. K romské národnosti se v roce 1991 v ČR přihlásilo 33 tisíc osob a v roce 2011 při sčítání 11 tisíc osob (Matoušek, Kroftová, 2003).

4.2 Charakteristika romského národa

V naší zemi se setkáváme s velmi protichůdnými postoji majoritní společnosti k romskému etniku. Jsou často vnímáni jako cizorodý prvek, jako lidé „druhého řádu“. Jsou společností demonizováni a k tomuto postavení přispívá také celá řada předsudků. Jaké jsou tedy etnické odlišnosti romského obyvatelstva od majority a jaká jsou naopak jejich specifika?

Romové tvoří početnou společenskou skupinu mající charakter etnicko – sociální pospolitosti. Můžeme je vystihnout pocitem sounáležitosti, který vznikl během složitého vývoje a Romy tak ztmelil. Dalšími specifiky jsou romský jazyk (romština), zachování tradic, zvyků a hodnot, ale také vědomí odlišnosti od jiných sociálních skupin, či jejich typické postavení ve společnosti týkající se životního stylu nebo sounáležitosti s ostatními Romy (Vítek et al., 1989).

4.2.1 Dělení Romů

Romové nejsou jednotní, dělí se na klanová společenství podle původu. Klany se dělí různě – podle nejširšího dělení je klanů pět, dle nejužšího devatenáct. Z nich nejvyšší postavení mají tzv. Olaši, původem z Rumunska. Klany se dále člení na fajty, což jsou soudržné velkorodiny. Je známo, že mezi příbuznými klany panuje rivalita, která brání vytvoření jednotné romské kultury (Matoušek, Kroftová, 2003).

Podle Davidové (1995) velkorodinu, což je ve své podstatě rozšířená rodina, tvoří několik základních rodin. Např. velkorodiny u olašských Romů byly patriarchální, se systémem párového manželství. Skupinu tvořil otec se svými bratry, ženatými syny, svobodnými dcerami a s dětmi otcových bratrů a synů. Ženskou část tvořila otcova žena (matka), otcovi snachy a švagrové. Často s nimi žili ještě rodiče otce a matky. V čele celé skupiny stál vajda, vystupující ve funkci „rodového náčelníka.“

4.2.2 Způsob bydlení a obživy

Život v Romské domácnosti probíhá zpravidla v jedné místnosti. Romové jsou pohostinní a mají sklony k pospolitosti a v souvislosti s vysokou porodností romských žen je jejich byt často přeplněný. Typické je tzv. vybydlování, kdy dochází k devastaci obydlí. Pokud jde o způsob obživy, jen velmi malá část se žíví původními romskými řemesly (hudba). Většinou pracují jako podnikatelé, prodejci u pouličních stánků, vykonávají hrubou fyzickou práci či žijí skromně ze sociálních dávek. Nezaměstnanost Romů se pohybuje mezi 70 – 85 %. V současné době se Romové způsobem bydlení i obživy přibližují majoritní společnosti, ale často také lidem společensky deklasovaným (Říčan, 1998).

4.2.3 Kultura a náboženství

Romové bývají často kvůli svému chování a vystupování označováni za nekulturní. Na druhé straně je to právě romská kultura, která je v popředí zájmu. Je známo, že Romové mají v krvi rytmus, jsou tedy skvělí hudebníci a tanečníci. Mezi nejznámější soudobé romské hudební umělce patří zpěvačka Věra Bílá, skladatel a autor libret Jozef Fečo nebo klavíristka Ida Kellarová. Pro Romy je typická temperamentnost a vysoká obrazotvornost, proto se uplatňují jako malíři, sochaři, keramici, řezbáři. V Brně vznikla sbírka romské výtvarné tvorby v místním Muzeu romské kultury. Zde byla představena v roce 1997 – 1998 díla třinácti romských autorů na výstavě „Svět očima Romů.“ V posledním desetiletí se stává předmětem zájmu také romská literatura. Mezi nejznámější romské spisovatelky patří Elena Lacková (dílo „Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou“), Tera Fabiánová (pohádka „Tulák“) a romským pohádkám se věnuje Margita Reiznerová (Český rozhlas, c1997-2012).

Romové se většinou hlásí k takové víře, kterou v prostředí, ve kterém žijí, vyznává většinová společnost. Víra romského etnika je spojením mezi náboženstvím majoritní společnosti a jejich vlastními pověrami, které si přinesli z Indie. Romové se většinou řadí k římskokatolické církvi, která je přitahuje senzualností svých obřadů. V romštině se Bůh nazývá "o Del". Ztotožňuje se s dobrým duchem. Ten je stvořitelem celého světa a vládne nad osudy všech lidí. Romové s ním komunikují ve formě proseb a chvalo zpěvů. Věří, že duše existuje i po smrti. Také jsou přesvědčeni, že dobré duše zesnulých navštěvují příbuzné ve snech a radí jim, zlé duše škodí (Rybář, 2000).

Romové mají stejně jako jiné etnické skupiny sklony k mytizaci své minulosti. Traduje se, že Bůh hnětl lidi z těsta a pak je pekl v peci. Ale první byl celý spálený, černý. Podruhé těsto vytáhnul příliš brzy, proto byl ten člověk nedopečený a bílý jako tvaroh. Napotřetí se povedl pěkně, jak má být, tedy do kávova. Podle pohádky „Zrcadlo Romů“ byli Romové kdysi jednotní a patřilo jim zrcadlo, které ukazovalo cestu. To se však rozbilo a Romové se museli rozejít do všech stran, Zapomněli na to, co bylo. O něco lépe žil ten, kdo měl u sebe kousek zrcadla (Bakalář, 2004).

4.2.4 Rodina

Romská rodina má pro romskou komunitu obrovský význam a vyznačuje se svými zvláštnostmi. Davidová (1965) uvádí, že tradiční romská rodina byla patriarchální. Muž byl svrchovaným pánem a žena měla podřadné postavení. Dnes je hlavním úkolem romské ženy, aby se stala dobrou manželkou a matkou, pečovala o domácnost, protože na ní záleží to, jak je navenek prezentován socioekonomický status rodiny. Významnou hodnotou je mateřství, opakovaným mateřstvím se upevňuje postavení ženy v komunitě. Žena pečuje o všechny své děti, největší pozornost však věnuje nejmladšímu. S rodičovskými povinnostmi se neobrací na manžela, ale na své starší děti, které musí zastávat povinnosti dospělých. Muž svoji roli otce zastává formálně, má své děti rád, avšak přenechává výchovu matce, kterou k tomu považuje za předurčenou (Kaleja, Knejp, 2009).

V romských rodinách převládá monogamní typ rodiny. Romové uzavírají manželství v nízkém věku, přesto jsou jejich svazky obvykle pevné a stálé. Pokud je

v rodině nemanželské dítě, má rovnocenné postavení jako děti manželské. V dnešních romských rodinách lze zaznamenat oproti minulosti násilí na dětech, jsou také nuceny ke krádežím nebo prostituci (Bakalář, 2004).

Bakalář (2004) dále popisuje, že romská rodina v mnohém odpovídá modelu rodiny, kterým se vyznačují Afroameričané a subsaharští Afričané. Romové začínají svou sexuální aktivitu brzy. Mají mnoho sexuálních partnerů, přičemž partneři mají mezi sebou volná emociální pouta. Dále je pro ně typický větší počet dětí z těchto vztahů a nižší kvalita primární péče o ně. Rodiče tak zůstávají atraktivní pro potenciální partnery.

Z pohledu majoritní většiny neplní romská rodina svou funkci úplně. Z výsledků kvalitativně orientovaného výzkumu ostravských učitelů romských žáků je patrné, jaké nedostatky vnímají u romských rodin. Podle těchto učitelů se v romských rodinách vyskytují existenční problémy (nevyhovující obydlí, špatná hygiena a stravovací návyky, nepracující rodiče), patologické jevy (toxikomanie, gamblerství, alkoholismus, agrese), problémy se sociální stránkou rodiny (brzké těhotenství, velký počet dětí, sourozenci v roli rodičů) a nedůsledné postoje ke vzdělání spojené s nízkou motivací, malým zájmem, absencí vzorů (Kaleja, Knejp, 2009).

4.2.5 Romská duše

Je zřejmé, že životní styl, způsob myšlení, přístup k práci či rodinné vztahy Romů se v mnohém liší od „národní povahy“ většinové společnosti. Co je pro romskou mentalitu typické? V první řadě je to kolektivismus. Mají tendence o všem společně mluvit, společně rozhodovat, přičemž hlavní slovo má autorita. Negativním důsledkem této soudržnosti je, že skupina často nedovolí jednotlivci se od ní odpoutat. S kolektivismem souvisí také další charakteristické vlastnosti, jako jsou potřeba těsné tělesné blízkosti nebo ochota dělit se. Romská menšina je typická spontánností a živým temperamentem, který vyjadřují tancem, písní, přehnanou gestikulací či nadávkami. Romové jsou orientováni na přítomnost, s malým zájmem o budoucnost. Význačná je u nich potřeba změny, která možná navazuje na kočovný způsob života předků. Zčásti bychom tak mohli vysvětlit vysokou fluktuaci v zaměstnání nebo časté změny bydliště. Základní emocií však zůstává strach, který

je zakódován v jejich reakcích. Romové jsou stále ve střehu, očekávají ohrožení a připravují se na útěk či útok (Řičan, 1998).

4.3 Romské dítě

Romské děti se vyznačují impulzivností, změnami nálad, vzrušivostí a zvýšenou emocionálností. Jakou mají tyto charakteristiky spojitost se stylem výchovy v rodině, přístupem ke vzdělání a později se vznikem delikventního chování?

4.3.1 Výchova v rodině

Výchova romského dítě probíhá v široké rodině s velkým počtem sourozenců. Děti jsou vedeny k samostatnosti a brzy k nim rodiče přistupují jako k dospělým, účastní se řešení problémů v rodině. Tím je možné na jedné straně rozvíjet jejich sociální citění, na straně druhé však přicházejí o „dětství“ jako takové. Romské děti jsou vedeny k přežití v civilizovaném světě. Rodiče učí děti jen to, co považují za nutné. Jejich kolektivismus způsobuje, že děti nemají vlastní ambice, což má dopad na školní vzdělávání či na volbu budoucího povolání (Sociopress, 1999).

Romské dítě se učí prostřednictvím toho, že pozoruje a vnímá chování ostatních. Pokud k něčemu nemá přirozený talent, nikdo jej nenutí, aby se tomu učil. Romské děti mohou být přítomny společně s ostatními u rozhodování. Pokud by chtěl někdo něco řešit sám, je považován za sobce. Romské děti jsou pořád pohromadě. Není zvykem, aby měly svůj vlastní pokoj. Všechno dělají společně a ve větším počtu (Hübschmanová, 1998).

Bakalář (2004) doplňuje, že pro způsob výchovy v romských rodinách je příznačný nedostatek řádu. To má za následek sníženou schopnost podřídit se nepříjemné povinnosti, malou odolnost vůči stresu, neschopnost soustředit se a neschopnost odložit uspokojení na pozdější dobu. Malá míra rodičovské autority vede k nedostatkům ve volní oblasti. V Romských rodinách se tolerují zlozvyky (kouření, nepořádnost), ale také agresivní chování, které jsou často zaměřené na vlastní sourozence.

Je známo, že životní úroveň, ve které romské děti žijí, bohužel často není dostačující pro zdravý tělesný, duševní či sociální vývoj dítěte. Tyto děti často žijí

v nehygienických podmínkách, mají nevhodnou stravu, nemají klidné místo pro přípravu do školy, chybí jim školní pomůcky. Není pro ně problémem obstat si alkohol, kouření. Sledují nevhodné televizní pořady. Jsou nuceny ke krádežím a zpravidla začínají v brzkém věku sexuální aktivitu. Mladé Romky se vydělávají prostitucí či pornografií (Říčan, 1998).

4.3.2 Vzdělávání

Podle Deklarace práv dítěte, má dítě *„nárok na vzdělání, které má být bezplatné a povinné, alespoň v začátečních stupních. Má mu být poskytována výchova, která pomáhá zvýšit jeho všeobecnou kulturní úroveň a umožní mu na základě stejných příležitostí rozvíjet jeho schopnosti, úsudek a smysl pro morální a sociální odpovědnost a stát se tak platným členem společnosti“* (OSN Praha, c2005).

Při vzdělávání dítěte má být respektována jeho vlastní kultura, jazyk a hodnoty, národní hodnoty země, v níž dítě žije, a země, ze které pochází, a civilizaci jiných než jeho vlastních. (OSN Praha, c2005)

Co můžeme říct o romských dětech a vzdělávání? Tyto děti se vyznačují temperamentovou impulzivitou, instabilitou chování a změnami ve výdeji energie. Jsou zvědavé a přizpůsobivé, což vede ke vzniku nových dovedností a postojů. Romské děti jsou ve velké míře ovlivněny přístupem matky ke vzdělávání. Jsou na matku velmi vázané, a pokud se matka nestará o to, jak vyjít s penězi, nemá na dítě požadavky přiměřené jeho věku, či jej nemotivuje k docházení do školy, podporuje tak vznik školské maladaptace nebo jiných negativních sociálních projevů. Negativní vlivy z nevhodného rodinného prostředí mohou být utlumeny docházkou dítěte do mateřské školy. Pokud ji nenavštěvuje, stává se, že dítě není připravené na nároky neromské školy a bývá přeřazováno do školy speciální. Dalším problémem je nezáměr romských rodičů o trávení volného času svých dětí, tedy o mimoškolní výuku. Děti tak svůj volný čas tráví neorganizovaně na ulici, mají možnost setkat se s drogami, herními automaty, sexuálními příležitostmi. Jsou také ovlivněny identifikačními vzory starších kamarádů. Výzkumy prokazují, že pokud mají děti možnost hodnotněji trávit volný čas, např. v centrech volného času, výskyt těchto jevů je nižší (Smékal, 2003).

4.3.3 Profil mladistvého Roma s delikventním chováním

Institut pro kriminologii a sociální prevenci Ministerstva spravedlnosti ČR provedl výzkumy týkající se kriminálního chování mladistvých Romů. Zaměřili se na porovnávání charakteristik trestné činnosti, rysů osobnosti a rodinného zázemí. Soubor delikventně jednající romské mládeže se od jiných skupin (tj. mládeže majoritní společnosti, vykazujících kriminální chování a mladistvých Romů, kteří se nedopustili kriminálního deliktu) lišil v těchto znacích:

Mladiství pocházeli z velké rodiny s mnoha sourozenci, rodina měla nízký příjem (často pod hranicí sociálního minima). Bydleli v přeplněném bytě, nedostatečně hygienicky upraveném, měli časté konflikty se sousedy. Velká část rodičů této mládeže byla negramotná či s nedokončeným ZŠ vzděláním. Prokázala se nedostatečná kontrola dětí, také opakující se trestná činnost dospělých v rodině. Mladí Romové měli negativní vztah ke vzdělávání, prospěchové problémy, byli členy v asociálně jednající partě. Projevovali vyšší míru agresivity a asociálních tendencí, více neklidu a špatných nálad, vyšší potřebu vzrušení a docenění skupinou. Jako příčiny této rostoucí zločinnosti jsou zde uvedeny menší vazby na romskou komunitu, potřeba přiblížit se skupinám, které jednají asociálně a malá adaptace Romů na urbanizaci a industrializaci (Matoušek, Kroftová, 2003).

4.4 Sociálně patologické jevy u romské mládeže

Velmi diskutovanou a častou otázkou ve společnosti je asociální chování romské menšiny. Přičemž fenoménem se stává to, že část majoritní společnosti dává do přímé souvislosti pojem Rom a delikvent, Rom a kriminalita. Kriminologické teorie uvádějí, že určité způsoby chování jsou ovlivněny jak životními podmínkami a zkušenostmi, tak také socializací osobnosti. Bez ohledu na etnicitu nachází kriminologie v anamnézách velké části delikventů závislost na alkoholu či drogách, asociální vzory, pocit vydědění či nestabilní rodinné prostředí. Problém Romů vyplývá z toho, že v podmínkách vedoucích k asociálnosti žijí častěji, proto se u nich také častěji vyskytuje asociální jednání (Sociopress, 1999).

Podle kolektivu autorů (Gáži et al., 2001) můžeme na problematiku romské kriminality nahlížet ve třech rovinách. První zahrnuje kriminální chování Romů vůči společnosti, druhá je kriminalita uvnitř romské komunity a třetí je ta, kde se Romové

stávají obětmi trestných činů. Vzhledem k tématu mé práce nás bude zajímat rovina první, tedy poznání stavu, struktury či typických znaků romské kriminality ve společnosti.

Romská kriminalita je charakteristická určitými specifickými znaky. Romové začínají páchat trestné činy ve velmi raném věku, dopouštějí se trestné činnosti ve skupinách. Ve velké míře jsou ovlivněni alkoholem či drogami. Romská trestná činnost probíhá přímočaře, bez přípravy, bez složitějších metod (Gáži et al., 2001). Podle Novotného, Zapletala (1996) nejčastějším druhem kriminality u této menšiny je mravnostní kriminalita (pohlavní zneužití a znásilnění), krádeže (prosté i krádeže vloupáním) a kriminalita násilná (rvačka, ublížení na zdraví, loupež).

Na základě pozorování mladistvých romských delikventů v Diagnostických ústavech byly popsány jejich osobnostní rysy. Klienti se vyznačovali disharmonickým osobnostním vývojem, infantilností projevu, těžkopádností myšlení, zvýšenou emoční reaktivitou a sníženou schopností posoudit životní situaci. U romských delikventů byla zjištěna převaha sexuálně motivovaných činů a činů zapříčiněných svedením či vydíráním okolí. Dalšími z motivačních faktorů jsou „fascinace okamžikem“, tedy neschopnost odložit uspokojení na pozdější dobu, potřeba stimulace (touha zažít něco nového, touha po dobrodružství, dráždivém prožitku), snaha o přizpůsobení se standardům moderní majoritní společnosti či potřeba uznání (Sociopress, 1999).

Pro srovnání uvádím typické rysy trestné činnosti u mladistvých obecně. Prvním z těchto rysů je nedostatečná plánovitost přípravy, kdy mladí jednájí bez promyšlení či dlouhodobější přípravy. Snaží se také dosáhnout svých cílů neadekvátními prostředky přesto, že společnost určuje legální způsoby k dosažení cíle. Antisociální činnost je provozována většinou ve skupinách nebo dvojicích. Jedná se především o skupiny vrstevníků, kteří se znají z místa bydliště, školy či pracoviště. Uplatňuje se zde také tlak ze strany skupiny. Stává se, že mladiství jsou tak nuceni k dokončení činu, který by o samotě neuskutečnili (Novotný, Zapletal, 1996).

Jaké jsou tedy nejčastější sociálně patologické jevy u Romů a romské mládeže? Dle Kaliny et al. (2003) zpráva z roku 1997 ukazuje, že Romové se ze 17 % podílí na celkové kriminalitě. Z toho se nejčastěji dopouštějí loupeží, vloupáním, krádeží a mravnostních deliktů. Na základě různých publikací, uvádím pro upřesnění

nejčastěji se vyskytující sociálně patologické jevy u romské mládeže a jejich charakteristiky.

4.4.1 Drogy a jiné závislosti

Pokud se zaměříme na různé formy závislostí, mezi Romy je stále velmi rozšířený gambling. Co se týká návykových látek, u nejmladších Romů je stále v oblibě čichání toluenu. Běžně užívají alkohol, výjimkou není ani kouření marihuany. Mladí Romové začínají stále více užívat heroin, na kterém se stávají rychle závislí. Užívání heroinu později vede ke zvýšení počtu kriminálních činů pod vlivem drogy (Kalina et al., 2003).

Z výzkumu, který zveřejnila obecně prospěšná společnost A kluby ČR vyplynulo, že Romové začínají s drogami v mnohem mladším věku než ostatní. Také věková hranice prvního kontaktu s drogou je nižší než u většinové populace. Děti většinou mají první zkušenost s drogou kolem dvanáctého roku. U Romů je to podle tohoto průzkumu mezi desátým až dvanáctým rokem. Nejvíce je zastoupeno užívání cigaret, na druhém místě je alkohol, ale vyskytly se i některé další drogy jako organická rozpouštědla, pervitin, marihuana a extáze. Z tohoto výzkumu dále vyplynulo, že ve vybraných základních školách romští žáci užívali drogy častěji než neromští žáci. Sdružení vysvětluje, že důvodů může být celá řada – vliv vrstevnických skupin, styl výchovy či prostředí (Kubeczka, 2004-06-07).

4.4.2 Sexuální chování, prostituce

Děti romského etnika dospívají biologicky o něco dříve. Již mezi 16. – 20. rokem. Žijí v partnerských vztazích a velká část romských mladých žen má první dítě ve 21 letech. U některých skupin olašských Romů je antikoncepce zakázána a status rodiny je hodnocen podle počtu dětí. Co se týká mravnostních deliktů, i přes legislativní normu začíná většina Romů sexuálně žít před 15. rokem života (Kalina et al., 2003).

Dětská prostituce obecně je formou sociálně patologického chování dětí, která je následkem působení sociálních toxinů a často se objevuje v souvislosti s užíváním drog. Souvisí s emocionální traumatizací dětí a následnou deprivací.

Mladí jsou snadným úlovkem těch, kdo je chtějí využít pro svoji zábavu či prospěch (Vaničková, 2007).

Romská dětská prostituce je velmi diskutovanou otázkou. Velký zájem médií vyvolala reportáž německé televize ve spolupráci se sdružením Karo, která se zaměřovala na výskyt dětské prostituce na Chebsku. Sdružení Karo trvá na tom, že během sedmi let se setkali s asi pěti stovkami případů, které vykazovaly znaky nabízení dětí za peníze. Mezi dětmi byla většina z romského etnika. Romští předáci tvrdí, že prostituce je jejich mentalitě cizí. Dále dodávají, že chudí lidé mohou nabídnout cizincům děti, pokud jsou v zoufalé situaci, jde však v první řadě o to cizince okrást, ne o sexuální zneužívání. Romské děti se rovněž stávají snadnější kořistí pro pedofilní cizince přijíždějící do pohraničních oblastí (Drogy-info.cz, c2003-2006).

4.4.3 Agrese

Agresivita je součástí lidské přirozenosti. Agresivní chování je vrozené, u různých lidí jsou k němu však různé dispozice. To, zda se agresivní chování u dítěte rozvine, je ovlivněno sociálním prostředím, ve kterém jedinec žije. Primární postavení zde má vliv rodiny, škola, vrstevníci a také způsob trávení volného času (Pospíšilová, 2010).

Pavel Říčan ve své studii pokládá otázku, zda jsou romské děti obecně agresivnější než děti majoritní společnosti. Ve výzkumu posuzoval postoje k agresivitě z pohledu Romů, majoritních spolužáků, učitelů a z pohledu žáka na sebe sama. Odpověď na tuto základní otázku je kladná – romské děti jsou agresivnější. Romské děti si u svých romských spolužáků dokonce všimají i verbální agrese, kterou neromské děti ani učitelé neuvádějí. Romské děti mají sympatie k agresorům nebo alespoň nevystupují proti agresi tak ostře, jako děti neromské. Dále studie poukazuje na to, že s rostoucím počtem Romů ve třídě stoupá i míra agresivity (Říčan, c1999).

4.4.4 Šikana

Šikana je závažnou agresivní poruchou chování, která se vyskytuje v sociálním prostředí, a to od útlého dětského věku po stáří. Za šikanu můžeme

považovat chování, jehož záměrem je ublížit, ohrožit, ponižovat nebo zastrašovat druhého člověka nebo skupinu lidí. Je věkově neomezená (Záchranný kruh, c2009). Kolář (2003) ve své publikaci dodává, že za šikanování lze považovat to, když jeden nebo více žáků úmyslně a opakovaně ubližuje jiným.

Pokud se jedná o šikanování mezi Romy a Čechy, Romové jsou vystaveni šikaně podstatně více. Na druhé straně nelze vyloučit i případ opačný, tedy šikanu ze strany Romů. To se odehrává tehdy, mají – li Romové převahu, např. na zvláštních školách, které navštěvují většinou Romové. Nejčastěji dochází k vyhrožování partou Romů. Rodiče agresorů odmítají obvinění jako nepravdivé, staví se za ně romské iniciativy, píší petice apod. Mládež romského etnika nepřiznává vinu a zásah školy v této věci považují za křivdu společnosti vůči jejich menšině. Pokud je u šikany přítomný svědek, kryje agresora, Rom by Roma totiž neměl udat (Kolář, 2001).

4.4.5 Poruchy chování související s agresí

S agresivním chováním a kriminalitou souvisejí také poruchy chování. Jako poruchy chování označujeme výchovně nežádoucí projevy, které jsou důsledkem sociální nepřizpůsobivosti mládeže. Tyto poruchy bývají spojeny většinou s působením vnějšího prostředí – výchovného stylu, rodinného nesouladu, protispolečenského chování v rodině, nedodržování základních pravidel a denního režimu či zanedbávanou výchovou. Mezi nejčastější poruchy chování spojené s agresivitou patří lhaní, krádeže, záškoláctví nebo útěky a toulky (Martínek, 2009).

Záškoláctví je chápáno jako přestupek žáka, který úmyslně zanedbává školní docházku. Většinou je toto jednání úmyslné a bez vědomí rodičů. Často je také spojeno s dalšími sociálně patologickými jevy, které mají negativní vliv na osobnostní vývoj jedince (Martínek, 2009). Záškoláctví je také problémem žáků romského etnika. Dítě často vynechá školu jen z malicherných důvodů, např. protože se mu nechce. Může se stát, že romská matka má k tomu, že dítě nepošle do školy vážné důvody, o kterých zpravidla mlčí. Např. nemá peníze, aby dítěti dala svačinu nebo nestačila vyprat či vyžehlit dítěti oblečení. V romské komunitě je pravidlem, že dítě je dříve přibíráno k činnostem dospělých, což kontrastuje s žakovou rolí ve škole (Říčan, 1998).

Krádeže. Večerka et al. (2000) uvádí ve své publikaci rozbor dat, které zpracovává Policie ČR s názvem „Statistika kriminality na území ČR.“ Zjišťuje, že majetkové delikty jsou velmi závažným problémem dětí. Nejčastěji se jedná o drobné krádeže, kdy se tři pětiny dětí ze sledovaného souboru dopouštěly krádeží, které vyžadovaly pedagogický zásah. Projevila se zde určitá souvislost s etnicitou, kdy romské děti kradly častěji. Krádeže jsou častější u chlapců. Jako jeden z pozoruhodných případů popisuje kauzu dvanáctiletého Roma, který byl vyšetřován pro 38 krádeží, které provedl o letních prázdninách, poté, co byl poslán na prázdniny domů z nařízené ústavní výchovy.

Útěky a toulky. Impulsivní a reaktivní útěky jsou zkratkovitou reakcí na nepříjemnou situaci doma a také ve škole, kterou dítě není schopno jiným způsobem zvládnout. Plánované a připravované útěky mívají přesný cíl, tedy osobu, ke které dítě uteče. Dítě se obvykle nechce vrátit domů, chce zůstat v novém prostředí. Útěky opakované můžeme považovat za maladaptaci, stereotypní reakci na dlouhotrvající konflikt. Výrazem onemocnění mohou být chorobné útěky, kdy dítě náhle utíká, aniž by předem něco plánovalo, aniž by mělo k útěku závažný důvod. Pokud jde o toulání, je charakteristické dlouhotrvajícím opuštěním domova. Toulání velmi často navazuje na útěky a záškoláctví. Dítě se může toulat samo nebo také v partě, kde jejich činnost může být spojena s dalšími závažnějšími adaptačními odchylkami jako krádeže, drogy, prostituce (Arabadžiev, 2008-09-29).

Lhaní můžeme rozdělit do třech kategorií – *smyšlenka* (objevuje se u dětí předškolního věku, nedá se považovat za patologickou), *bájná lež* (vyprávění dlouhých smyšlených příběhů, dítě chce vyvolat senzací) a *pravá lež*, která je vždy vědomá a sleduje nějaký cíl. Je častým úkazem u dětí, které mají velmi tvrdou a často trestající výchovu (Martínek, 2009).

5. PREVENCE SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ U ROMSKÉ MLÁDEŽE

Na prevenci můžeme nahlížet jako na soubor intervencí, jejichž cílem je zamezit či snížit výskyt a šíření rizikového chování. Proto je velmi důležitá již v dětství, zvláště v období školního vzdělávání, které je dobou formování osobnosti mladých lidí a vše, co se v tomto období podcení, se jen velmi obtížně napravuje v období dospělosti. Proto se prevenci a její důležitosti při zamezení vzniku sociálně patologických jevů budu zabývat v následující kapitole. Zaměřím se také na konkrétní metody prevence delikventního chování u mladých romského etnika.

5.1 K prevenci obecně

Základní dělení prevence je rozčlenění na prevenci *primární*, tedy předcházení delikventnímu chování u celé populace dětí, prevenci *sekundární*, což je sledování těch skupin dětí, které se deliktu nedopustily, ale můžeme soudit, že k němu mají trvalejší sklony. Posledním typem je prevence *terciární*, která předchází zdravotním či sociálním potížím v důsledku rizikového chování (Centrum adiktologie, c2011).

Stěžejní podíl v primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v České Republice má Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Zabývá se mj. plánováním základních strategií pro prevenci sociálně patologických jevů. Cílem tohoto působení je dítě odpovědné za své chování a způsob života v míře odpovídající jeho věku. Tyto strategie se pak v konkrétních programech zaměřují na posílení duševní odolnosti vůči stresu, schopnost dítěte dělat samostatná rozhodnutí, sociálně psychologické dovednosti, schopnost řešit náročnější situace, vytvoření negativního vztahu k návykovým látkám a podílení se na tvorbě prostředí a životních podmínek (MŠMT, c2006b).

Dle Novotného, Zapletala (1996) můžeme prevenci kriminality mládeže rozdělit podle toho, na co se zaměřuje, na **sociální** (zabývá se humanizací života a procesy socializace a integrace), **situační** (odstraňování příležitostí pro páchaní trestných činů) a prevenci **viktimmnosti** (orientuje se na opatření vedoucí ke zvýšení veřejného pořádku a bezpečnosti). Otázkou sociálně patologický jevů u romské mládeže se zabývá v největší míře prevence sociální. Zaměřuje se na řešení problému obecné

zaostalosti Romů, snahu o minimalizaci konfliktů mezi romskou minoritou a majoritní společností, zvýšení celkové vzdělanostní úrovně, aktivitu mladistvých Romů ve volném čase, vliv hromadně sdělovacích prostředků na mínění veřejnosti, ale také na vliv na romskou životní úroveň či začlenění do pracovního procesu.

Cílem prevence obecně je tedy předcházení a minimalizování rizik dopadu sociálně patologických jevů. Konkrétně se toto uskutečňuje vyhledáváním a oslovováním cílových skupin, tedy tzv. neorganizovaných skupin dětí a mládeže, kteří žijí rizikovým stylem života a následným umožněním smysluplného trávení volného času těmto skupinám. Mezi dílčí cíle prevence pak můžeme zařadit rozvoj sociálních kompetencí a také schopnost zvládat obtížné životní situace vlastními silami. Prevence sociálně patologických jevů je realizována prostřednictvím specializovaných subjektů, mezi které patří školy, Policie České Republiky, městská policie, kurátoři (ať už sociální či pro děti a mládež), terénní sociální práce nebo nestátní neziskové organizace, které poskytují dětem volnočasové aktivity či informační kampaně (Ministerstvo práce a sociálních věcí, c2006).

Tyto organizace nabízejí služby jednorázově nebo každodenním provozem (nizkoprahová centra). Ve spolupráci se školami zajišťují přednášky a interaktivní semináře nebo se podílejí na realizaci pobytových dětských táborů (Drom, romské středisko, c2008).

5.2 Sociální služby

Sociální služby jsou určeny pro osoby společensky znevýhodněné, se snahou o zlepšení kvality jejich života, integraci těchto osob do společnosti či ochranu společnosti před riziky, jež mohou tyto lidé vytvářet. Sociální služby tedy úzce souvisí s minimalizací sociálně patologických jevů ve společnosti.

5.2.1 Terénní sociální práce (TSP)

Mezi časté sociální služby patří terénní sociální práce. Terénní sociální pracovník navštěvuje klienty přímo v jejich prostředí. Zjišťuje vše o problémech klienta doma, ve škole, v zaměstnání. Kvalitní a účinná terénní práce musí být založena na vzájemné důvěře klienta a sociálního pracovníka. Cílem terénní práce je

vstup pracovníka do ghatt, kde může zjistit a analyzovat situaci, být poradcem, průvodcem, autoritou. Služba je určena klientům, kteří nejsou motivováni ke změně v rodině či svém okolí (Gulová, 2011).

Jedna z metod terénní sociální práce, která souvisí se sociální pedagogikou¹³, se nazývá *streetwork*. Smyslem práce streetworkera je vyhledávání sociálně znevýhodněných skupin, zejména dětí a mládeže, v prostředí, ve kterém žijí. Pracovník se snaží proniknout do skupiny a nabízí svým klientům jiné životní alternativy. Seznamuje děti také s nabídkou trávení volného času v nízkoprahových centrech. V některých větších městech streetworker umožňuje různé aktivity přímo na ulici (Bednářová, Pelech, 2003).

5.2.2 Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (NZDM)

Matoušek et al. (2007) popisuje nízkoprahová zařízení jako instituci dávající dětem a mládeži ohroženým sociálním vyloučením možnost k nerizikovému trávení volného času a usilující tak o zlepšení jejich situace. Organizují pro ně i víkendové a prázdninové akce. NZDM se také orientují na nabízení pomoci v obtížných životních situacích, schopnost klientů zvládat náročné životní situace vlastními silami, smysluplné trávení volného času, poskytování aktivit se zaměřením na prevenci s cílem snížení rizika výskytu sociálně patologických jevů, posilování motivace ke vzdělávání, rozvoj individuálních dovedností dětí.

Služby jsou označeny jako nízkoprahové, protože jsou uživatelům poskytovány zdarma, mohou tato zařízení navštěvovat anonymně, přijít a odejít kdykoliv chtějí, nemusí docházet pravidelně, mají možnost aktivně se svými nápady podílet na utváření programu, jsou respektována jejich přání, postoje, rozhodnutí. Klienti zde mají svá práva (např. právo požádat o pomoc, právo na slušné zacházení a soukromí, právo přivést si kamarády, apod.) a musí respektovat pravidla a zásady, která jsou

---

¹³ **Sociální pedagogika**, relativně mladý vědní obor, zaměřuje se na roli prostředí ve výchově jak v souvislosti s problematikou rizikových, deviantně jednajících, ohrožených či jiným způsobem znevýhodněných skupin, tak rovněž se zaměřením na celou populaci. Jejím úkolem je tedy přispívat k optimálnímu způsobu života v konkrétní době a společenských podmínkách. Úkole teorie i praxe sociální pedagogiky má být prevence. Zdůrazňuje působení na celé sociální skupiny, zabývá se výchovou především v mimoškolních institucích včetně rodiny, zdůrazňuje společenské potřeby, upřednostňuje nepřímé výchovné styly, je solidární s těmi, kteří se dostali do znevýhodněné situace (Kraus 2008).

u jednotlivých zařízení různá. Také náplň času a nabídka aktivit se v různých NZDM liší. Děti si mohou vybrat např. fotbal, stolní tenis, kulečník, stolní hry, šipky, výtvarnou činnost, počítače, internet, filmový klub, společenské hry, skupinové hry, doučování, pomoc s úkoly, knihovnu, besedy, přednášky, exkurze apod. ((Drom, romské středisko, c2008).

Nízkoprahová zařízení jsou zřizována ve větších městech nebo ohrožených lokalitách. V Olomouci jsou to např. Zóna – klub pro děti a mládež, Středisko Khamoro pro etnické menšiny a poradenství, NZDM Miriklo, která pracují přímo s romskou mládeží. V Brně jsou to romské středisko Drom nebo IQ Roma servis. V Praze se věnuje romské problematice občanské sdružení Lače čhave, v Jihlavě komunitní centrum Lentilky, v Přerově je to Romské komunitní centrum Lačo jilo.

5.3 Školní výchova

Neuspokojivý stav romské populace vede k nepříznivým důsledkům v oblasti sociální, ekonomické i kulturní, prohlubuje rozpory. Jednu z nejvýznamnějších úloh při formování osobnosti dítěte, tedy i k pozdějšímu vzniku sociálně patologických jevů, hraje školský systém.

Podle Šotolové (2000) by měl školský systém ve výchovně vzdělávacím procesu akceptovat přítomnost žáků romského etnika s jejich etnickou, kulturní a sociální odlišností. Vztah romských dětí ke vzdělávání zhoršuje to, že vzdělanost nemá v hodnotové orientaci Romů velký význam. K důležitým úkolům školní výchovy a vzdělávání patří zabránit neúspěchu romských žáků od prvního ročníku ZŠ jako následku jazykové bariéry a celkové společenské situace, motivovat a rozvíjet pozitivní vztah romských dětí a rodičů ke vzdělání, využít nadání romských žáků pro přípravu na povolání a společenský život. Vzdělávání dětí z prostředí této minority také usnadňuje zařazení romských pedagogických asistentů do procesu výuky.

Možnou změnou nezájmu o vzdělání by mohlo být zařazení romských dětí do předškolních zařízení. Jejich cílem je připravit na školní docházku ty děti, pro které by vyučování mohlo být příliš náročné, a proto by mohly později ve škole selhávat. Děti z ohrožených rodin mohou tato zařízení navštěvovat přibližně jeden až dva roky před nástupem do školy, zpravidla několik hodin týdně (Matoušek,

Kroftová, 2003). Tato zařízení přispívají k překonávání psychologického i verbálního šoku při nástupu romských dětí do školy, rozvoji komunikace mezi romskou rodinou a školou, rozšiřování osvěty o důležitosti vzdělávání mezi Romy, získávání vztahu samotných žáků ke škole (Balvín, 2007).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

6. CÍLE VÝZKUMU A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

V teoretické části bakalářské práce jsme se zabývali problematikou sociálně patologických jevů. Snažili jsme se vystihnout jejich obecnou charakteristiku, příčiny vzniku, faktory, které jejich vznik ovlivňují. Druhá část byla věnována otázce romské etnické menšiny. Obsahovala charakteristiku romského národa se zaměřením na vznik a rozvoj sociálně patologických jevů u této menšiny.

Výzkumná část mé bakalářské práce je zaměřena na výskyt sociálně patologických jevů u současné romské mládeže. Dále se věnuje možným příčinám jejich vzniku, a to především vlivu výchovy v rodině, romskému temperamentu, životnímu stylu. Chtěla bych se v této části také zabývat pozitivním působením na romské děti prostřednictvím volnočasových aktivit a využitím těch činností, které je baví, jako prevence sociálně patologických jevů. Pro realizaci mého výzkumného šetření jsem zvolila kvalitativní metodologii. Osloveni byli mladí romského etnika, kteří jsou uživateli Střediska pro etnické menšiny a poradenství Khamoro v Olomouci. Hlavním cílem výzkumné části bakalářské práce je tedy detailní analýza těchto vybraných dětí.

Ke splnění hlavního cíle výzkumné práce byly zvoleny následující výzkumné otázky:

Výzkumná otázka č. 1: Vyskytují se sociálně patologické jevy u vybraných dětí? Pokud ano, v jaké míře se zde objevují?

Výzkumná otázka č. 2: Jaké faktory nejčastěji ovlivňují výskyt sociálně patologických jevů u mládeže romského etnika?

Výzkumná otázka č. 3: Je přítomnost sociálně patologických jevů u této skupiny mládeže ovlivněna jejich etnickou příslušností?

Výzkumná otázka č. 4: Dokáží mladí romského etnika trávit svůj volný čas smysluplně, pokud jsou k tomu vedeni?

Výzkumná otázka č. 5: Má činnost volnočasových center vliv na snížení výskytu sociálně patologických jevů u mládeže?

7. VÝZKUMNÝ SOUBOR

Jak už bylo výše uvedeno, pro realizaci následujícího výzkumného šetření byly vybrány děti a mladiství romského etnika, kteří patří mezi uživatele Střediska pro etnické menšiny a poradenství Khamoro. Jednotliví respondenti byli osloveni na základě spolupráce s pracovníky střediska Khamoro. Výběr daných uživatelů byl uskutečněn díky dlouhodobým zkušenostem výchovných pracovníků a sociálních terénních pracovníků s prací s dětmi romské menšiny.

Vybraným dětem a také jejich rodičům byl vysvětlen postup a cíl výzkumného šetření. Rodičům byl předložen informovaný souhlas (viz Přílohy) týkající se účelu výzkumného šetření jejich dětí, který také odkazoval na anonymitu a ochranu osobních údajů dětí.

Samotný výzkum probíhal ve dnech od 14. do 21. února 2012 v jedné ze sociálně vyloučených romských lokalit v Olomouci, což je „prostor obývaný skupinou, jejíž členové se sami považují za Romy a / nebo jsou za Romy označováni svým okolím a jsou sociálně vyloučeni. Na jedné straně se může jednat o jednotlivý dům, ve kterém žije několik jednotlivců či rodin, nebo celou městskou čtvrť čítající několik stovek nebo dokonce tisíc obyvatel na straně druhé“ (Ministerstvo práce a sociálních věcí, c2006). Realizaci výzkumu z mé strany předcházelo několikaměsíční průběžné pozorování a poznávání romské mládeže právě z této lokality.

Výzkumného šetření se účastnily čtyři děti, které v současné době bydlí ve výše zmíněné sociálně vyloučené romské lokalitě. Jednalo se o dva chlapce a dvě dívky různého věku. Chlapci jsou ve věku 10 a 18 let. Vybrané dívky mají 8 a 19 let. Kromě jedné sourozenecké dvojice (chlapec 10 let a dívka 19 let) mezi dětmi nebyl žádný příbuzenský vztah. Tři z dětí bydlely společně se svými rodiči a sourozenci, chlapec (18 let) bydlel v této sociálně vyloučené lokalitě u své tety. Pokud jde o rodiny dětí, jedno dítě pocházelo z rodiny úplné (dívka 8 let), dvě děti z rodiny doplněné (chlapec 10 let, dívka 19 let). Chlapec (18 let) byl vychováván v dětském domově, nyní bydlí společně se svou tetou.

Co se týká zaměstnání rodičů, u dvou dotazovaných dětí byla zaměstnána pouze matka (chlapec 10 let, dívka 19 let), u dívky (8 let) byli oba rodiče nezaměstnaní.

Chlapec (18 let) se během rozhovoru o svých rodičích nezmiňoval. Všechny děti z vybraného souboru měly sourozence, nejčastěji se jednalo o sourozence dva. Dvě ze zmiňovaných dětí jsou dosud žáky základních škol, chlapec (18 let) má dokončeno základní vzdělání a v současné době je bez práce. Dívka (19 let) má rovněž dokončeno základní vzdělání, je zaměstnána jako realizátor kroužků ve volnočasovém zařízení pro děti a mládež.

8. VÝZKUMNÁ METODA

Výskyt sociálně patologických jevů u mládeže romského etnika byl zjišťován pomocí kvalitativního výzkumného šetření. Na základě zjištěných informací byly vypracovány případové studie jednotlivých případů.

Případová studie patří mezi základní přístupy kvalitativního výzkumu. Jedná se o detailní studium jednoho případu nebo několika málo případů. Případová studie se zaměřuje na popis složitosti případu, na zachycení vztahů v jejich celistvosti (Hendl, 2005).

Případová studie patří do kategorie neexperimentálních metod. Tato metoda se zabývá popisem jednotlivých případů či života jedince. První případová studie pochází z roku 1601. V roce 1835 sestavila první soustavnou dětskou studii americká vychovatelka E. Willardová. Závěry případové studie jsou ve vztahu pouze k pozorovanému jedinci, nejde je vztáhnout na jiné případy. Případová studie se používá v pedagogice a psychologii k popisu kompletního obrazu vývoje jedince nebo při pozorování nestandardních jedinců (Musilová, 2003).

Fáze případového šetření

Přípravu a realizaci případové studie je možné rozdělit do několika kroků, které se mohou vzájemně prolínat. V první fázi je stanoveno *výzkumné téma a jsou definovány otázky*. Dalším neméně důležitým krokem je *výběr zkoumaného případu*. Badatel by si měl při dalším postupu vymezit *etická kritéria* jednotlivých případů. Další etapa zahrnuje *sběr dat*, která jsou podkladem pro jejich následující *analýzu*. Poslední fáze je *vytvoření výzkumné zprávy* o případové studii (Švaříček, Šed'ová, 2007).

1. Výzkumné téma, definování otázek, výběr zkoumaného případu.

Během přípravy mého výzkumného šetření byla na základě vybraného tématu zvolena metoda kvalitativního rozhovoru, a to konkrétně rozhovoru strukturovaného. Příprava zahrnovala sestavení pečlivě formulovaných otázek, na které měli vybraní jednotlivci odpovídat. Respondentům byly předloženy otevřené otázky. Tento typ otázek umožňuje respondentům

odpovídat volně, důraz je zde kladen také na reakce respondenta. Sestavený rozhovor obsahoval okruhy otázek, které se týkaly respondentovy

- **osobní situace** – pohlaví, věk, škola, zájmy
- **rodinné situace** – informace o rodině, rodičích, sourozencích (věk rodičů a sourozenců, zaměstnání rodičů, vztahy mezi rodiči, vztahy mezi sourozenci), stylu výchovy, současné rodinné situaci
- **sociálně patologických jevů** – zaměření se na popis jednotlivých jevů vyskytujících se u respondenta a četnost jejich výskytu
- **trávení volného času a přístupu k volnočasovým zařízením** – vztah k centrům volného času, volnočasovým aktivitám a výchovným pracovníkům

Informace byly zkompletovány na základě rozhovorů s rodiči, sociálními pracovníky a terénní sociální pracovníci. Výběr jednotlivých případů proběhl v důsledku dlouhodobé práce terénních sociálních pracovníků s těmito dětmi a jejich zkušeností právě v této oblasti. Díky mému dlouhodobějšímu pozorování se podařilo navázat s uživateli vztah a byli proto ochotni promluvit o daném tématu.

2. Etická kritéria a sběr dat

Při vedení rozhovoru bylo nutné dodržovat etické zásady, vyplývající ze zkušeností terénních sociálních pracovníků s jednotlivými dětmi. Jak už bylo výše uvedeno, vybraným dětem i jejich rodičům byl vysvětlen a zdůvodněn účel výzkumného šetření. Jména dětí, členů rodiny i dalších institucí byla vzhledem k ochraně soukromí zachována v anonymitě nebo změněna. Interpretace námi získaných informací byla následně sociálními pracovníky zkontrolována kvůli ochraně osobních dat dětí.

Sběr dat probíhal ve dnech od 14. do 21. února 2012. Se dvěma respondenty byl rozhovor veden přímo v jejich domě, s dalšími v průběhu programu pro uživatele sociálních terénních služeb. Rozhovor byl se souhlasem respondentů zaznamenáván na zvukové zařízení (diktafon).

9. PREZENTACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Na základě zjištěných skutečností byly sestaveny a dále analyzovány následující případové studie.

Případová studie 1: Sára¹⁴, 19 let.

S dívkou (19 let) se podařilo navázat kontakt a následně ji oslovit k poskytnutí rozhovoru během mého pobytu v sociálně vyloučené lokalitě. Jedná se o dívku z relativně dobře prospívající romské rodiny, kde především matka klade důraz na výchovu a vzdělávání dětí. U dívky bylo zjištěno dřívější užívání cigaret a v malé míře alkoholu v rámci působení vrstevnické party. Kvůli neustávajícím problémům s kouřením a tím souvisejícím záškoláctvím nedokončila střední školu. V současné době pracuje jako realizátor kroužků romských dětí. Vzhledem k nevhodnému prostředí sociálně vyloučené lokality může být dívka příkladem relativně funkčně prospívajícího mladistvého romského etnika.

Rozhovor s dívkou byl veden mnou v domě jejích rodičů. Rodina působila dobrým dojmem, byli srdeční, velmi vstřícní a pohostinní. Mezi všemi členy rodiny probíhala komunikace. V době výzkumného rozhovoru byl slyšet z kuchyně hlučný hovor plný hlasitého smíchu mezi rodiči dětí a jejich kamarády. Z počítače hrála romská hudba. Níže uvedené informace jsou tedy mnou získané, pouze v malé míře doplněné výpověďmi sociálních pracovníků. Jméno dívky a také jejích sourozenců je pro účely výzkumného šetření změněno, je zde uvedeno jen pro snadnější orientaci ve studii.

Sára se narodila jako první dítě. Žije se svou matkou (39 let), nevlastním otcem (36 let) a dvěma bratry Filipem (13 let) a Erikem (10 let). Rodina bydlí v malém rodinném domku v městské čtvrti. Dům prochází drobnými úpravami dle finančních možností rodičů. V přízemí je obývací pokoj, kuchyň, toaleta, koupelna a dětský pokoj, který je společný pro všechny děti. V patře probíhá rekonstrukce a po dokončení ho bude obývat matčin otec. Dům je dobře vybavený, s kamny a plastovými okny, působí harmonickým dojmem, je čistý a barevně sladěný. Matka v současné době pracuje jako uklízečka, nevlastní otec je nezaměstnaný. Sára je milá,

---

¹⁴ Jméno dívky bylo z důvodů ochrany dat a anonymity změněno.

ochotná a upravená dívka. S odpověďmi si dávala na čas, nezabíhala do podrobností, chránila své soukromí.

Osobní anamnéza

Základní školu Sára navštěvovala v Olomouci. Na základní škole byla jediná Romka ve třídě, ale nestěžuje si na žádné problémy v této oblasti. S většinou spolužáků se znala už z mateřské školy a možná proto ji později na základní škole přijímali takovou jaká je, bez rozdílů. Na základní škole se neobjevovaly žádné výchovné ani prospěchové komplikace. Studovala jako průměrná žákyně s občasnou poznámkou za zapomínání úkolů. Do školy chodila pravidelně a docela ráda. Jejím nejoblíbenějším předmětem byla chemie a také hudební výchova. Naopak neměla ráda český jazyk a matematiku. Úkoly se Sárrou psala nejprve matka, po nástupu do práce měla na vzdělání svých dětí méně času, proto se Sára učila sama nebo při doučování se sociálními pracovníky.

Po ukončení základní školní docházky nastoupila Sára na střední odborné učiliště v Olomouci na vyučovací obor. Nedokončila však ani první ročník. Zdůvodňuje to tím, že se objevily nějaké problémy, kvůli kterým musela ze školy odejít. Od té doby do školy nechodila, byla doma. Když byla matka v práci, starala se o chod domácnosti, psala úkoly se sourozenci, zajišťovala, aby byli připraveni do školy.

V současné době si Sára našla zaměstnání. Pracuje několik hodin týdně jako realizátor kroužků v romské skupině dětí a mládeže. Dochází za dětmi do romských rodin a doučuje je. Sama teď nenavštěvuje žádný zájmový kroužek. Svůj volný čas tráví nejraději se svými kamarádkami nebo přítelem. Má ráda tanec a poslech hudby. Dřív se věnovala hře na klarinet a flétnu. Občas s kamarádkami zajdou na diskotéku do centra města. Dále ji baví práce s počítačem, kde si nejčastěji hledá stránky s účesy, také bulvárem nebo chatuje na facebooku. Co se týká sledování televize, dívá se každý den pravidelně. Sára má už rok přítele, kterému je 19 let. Myslí si, že rodiče by byli rádi, kdyby se už vdala. Ona sama si chce nejdřív najít práci, spořit a potom až založit rodinu. Jejím snem je být kadeřnicí.

Rodinná anamnéza

Jak už bylo výše uvedeno, Sára se narodila jako první dítě. Sářina matka byla v době těhotenství vdaná za svého prvního manžela. Manžel začal být po nějaké době Sářině matce nevěrný, a to bylo příčinou jejich rozchodu. Sára vlastního otce tedy zná, ale nestýká se s ním. Necítí k němu zášť kvůli sobě, spíše neschvaluje to, co provedl matce. Sáře samotné nikdy neublížil, ale Sára vypovídá, že nepřijme to, jak ublížil matce. Je patrné, že hovořit o rodinné situaci není pro Sáru nijak zvlášť nepříjemné, drží si ale odstup, chrání si své soukromí. Matka se pak vdala podruhé a s manželem měla další dvě děti. S nevlastním otcem Sára v této době vychází bez problémů. Stejně tak nevidí žádné vážnější komplikace v jeho vztahu s matkou.

Matku i svého nevlastního otce má ráda. Snaží se být poslušná a nevyhledávat záminky ke konfliktům. Sára vypovídá, že nerada lže, raději volí pravdivou odpověď. Dává přednost pravdivému popsání situace, přestože ví, že se to neobejde bez následků. Na otázku výchovy z matčiny strany Sára odpovídá: „mama jo, mama byla přísná.“ Přísná, ale spravedlivá, chtěla pro své děti to nejlepší. Matka dbala na vzdělání, nenechávala Sáru toulat se dlouho do noci venku, nedovolovala jí chodit s jejími vrstevnicemi na diskotéky v nízkém věku. Vztahy mezi sourozenci nejsou ničím zvláštní, neobvyklé. Sára je nejstarší, musí se proto o sourozence hodně starat, psát s nimi úkoly, chystat jim svačiny. Hádky ani rvačky se svými bratry neuvádí.

Matka klade důraz na výchovu, vzdělání a pozdější zaměstnání dětí. Stěžuje si na to, že ji děti neposlouchají a že se nechtějí učit. Stížnost je směřována k Erikovi, především však k staršímu Filipovi. V době Erikova doučování se sociálními pracovníky ho chodí kontrolovat a sama se do doučování zapojuje. Matka dále sama uvádí, že tráví mnoho času v práci, živí celou rodinu, a proto se nestihá věnovat dětem tak, jak by chtěla. Oceňuje proto činnost sociálních pracovníků, zejména co se týká doučování dětí.

Matka a její současný manžel mají mezi sebou rovnocenný vztah. Jsou velmi milí a otevření. V rozhovoru se vzájemně doplňují a upřesňují. Děti o vztahu svých rodičů říkají, že je pohodový, občas se ale pohádají. Rodiče mluví o sobě, svých dětech a zálibách, postavení Romů v místní lokalitě. Patří mezi rodiny, které se snaží začlenit do společnosti, ale bohužel se jim to nedaří, protože přes všechnu snahu jsou

stále vnímání jako menšina, jako Romové. Otec ztratil práci, snaží se však najít si nové zaměstnání. Rodina je tedy zabezpečována pouze z matčina příjmu.

Sociálně patologické jevy

Po celý průběh základní školy se neobjevovaly u Sáry žádné výchovné problémy. Zlom nastal po přestupu na střední odborné učiliště. Sára se přidala k partě spolužáček. Pod jejich tlakem zkusila poprvé kouřit. V této partě pak často chodily za školu, kouřily a popíjely. Když matka zjistila, že Sára kouří, z počátku reagovala prudce a snažila se jí domluvit. Řekla Sáře, že s kouřením nesouhlasí, ale že je to její věc a že nechce, aby kouřila před ní. Oba rodiče jsou kuřáci. Sára se spolužačkami kouřila dál, častěji tak zameškávala výuku, začala chodit za chlapci. To se nelíbilo rodičům. Problém s kouřením a záškoláctvím neustával, a proto matka nakonec dceru ze školy stáhla.

Sára sama popisuje, že v současné době nekouří, nechutná jí to a zbytečně by za to utrácela peníze. Stejně popisuje svůj přístup k užívání alkoholu. Dodává, že na střední škole jí byla nabídnuta injekční droga od mladých ze školy, kterou odmítla. Jiné zkušenosti s nealkoholovými drogami nemá.

Volný čas a přístup k volnočasovým zařízením pro děti a mládež

Sára navštěvuje volnočasové zařízení pro děti a mládež pravidelně. Největší zájem projevila o hudební kroužek, stolní hry. V současné době se rovněž věnuje práci v romské skupině dětí a mládeže. Podle Sáry v těchto zařízeních dětem lépe utíká čas, ten je také využit hodnotněji, než kdyby děti byly jen doma a nic nedělaly. S pracovníky vychází dobře, oceňuje jejich přístup k romským dětem, jsou pro ni pozitivním vzorem. Výhody volnočasových zařízení vidí v tom, že dětem je umožněno doučování a společné hraní her. Sářina matka je s činností a možnostmi středisek volného času také spokojena. Dodává, že když děti nechodily do těchto středisek, chodila s nimi sama hrát hry na hřiště nedaleko jejich domu. Velmi si práce sociálních terénních pracovníků váží a podporuje jejich činnost.

Faktory, působící na rozvoj sociálně patologických jevů; prognóza

Sára začala kouřit na středním odborném učilišti. Ve velké míře ji ovlivnil přechod ze základní školy na střední odborné učiliště, nové prostředí s tím související noví spolužáci. Tlak ze strany vrstevnic byl velký a Sára nechtěla být odlišná. Vznik návyku a jeho udržování mohl do jisté míry způsobit také fakt, že oba rodiče Sáry jsou kuřáci. Ačkoliv Sára je v současné době proti kouření, pobývá v kuřáckém prostředí a chybí jí v této věci pozitivní vzor. Na formování Sářiny osobnosti mohl působit i rozchod jejích rodičů, vyrovnání se se zklamáním, dále pak přijetí nového matčina partnera.

Pozastavení rozvoje návyku na cigaretách, alkoholu a s nimi souvisejícím záškoláctvím bylo uskutečněno zejména díky matčině zásahu. Prospěšná je změna přátel, navyknutého životního stylu, odpoutání se od nevhodné party. Na druhé straně byla Sáře odepřena možnost dokončit střední odborné vzdělání. Toto rozhodnutí může mít za následek nezaměstnanost této dívky v budoucnu, protože bez dokončeného středoškolského vzdělání pro ni bude velmi obtížné najít si práci, zvláště pokud se jedná o dívku romského etnika. Pro tuto menšinu je výskyt nezaměstnanosti typický. Dívka je také na svůj věk vedena až k přílišné samostatnosti a přebírání zodpovědnosti rodičů (péče o sourozence, chod domácnosti).

Dívce byla v současné době nabídnuta práce, pracuje však pouze několik hodin týdně. Byla jí předána zodpovědnost a sama se může stát vzorem pro ostatní romské děti. Velkým pozitivem je, že se stala alespoň částečně samostatně výdělečně činnou. Pro Sáru je rovněž velmi důležité pozitivní výchovné působení její matky, které na dceřině budoucnosti, vzdělání a socializaci velmi záleží. Pokud by si Sára nadále udržovala zaměstnání, mohla by se v budoucnu ze sociálně vyloučené romské lokality přestěhovat a minimalizovat tak působení tohoto faktoru na rozvoj její osobnosti.

Případová studie 2: Erik¹⁵, 10 let

S chlapcem (10 let) se podařilo navázat kontakt během mého pobytu v sociálně vyloučené lokalitě. Pro zpracování případové studie byl tedy osloven přímo mnou. Jedná se o bratra dívky z výše uvedené případové studie. Rodinná anamnéza je tedy ve velké míře shodná, děti však mají různé otce. U chlapce se zatím neobjevily problémy související s výskytem sociálně patologických jevů, má však prospěchové problémy ve škole. Negativní vztah ke škole je ve velké míře ovlivněn jeho nepřijetím ze strany spolužáků coby dítěte romského etnika.

Rozhovor byl veden mnou a proběhl opět v domě chlapcových rodičů. Byl zaznamenáván na diktafon a doplněn malým množstvím informací od matky či sociálních pracovníků. Chlapec je velmi snaživý a poslušný. Má čisté, upravené, moderní oblečení, náušnici v uchu. Na otázky reaguje hbitě, je sdílný.

Erikovi je 10 let, narodil se jako třetí dítě. Je ze všech sourozenců nejmladší. Má staršího bratra (13 let) a sestru (19 let). Bydlí se svou matkou (39 let) a otcem (36 let) v rodinném domku, který je průběžně rekonstruován podle finančních zdrojů rodičů. Rodina zatím využívá přízemí, kde je obývací pokoj, kuchyň, toaleta, koupelna a dětský pokoj. Do budoucna rodina plánuje, že v patře bude bydlet matčin otec. Dům je dle mého pozorování vkusně vybavený, barevně sladěný. V současné době pracuje jen matka, a to jako uklízečka. Otec o zaměstnání přišel, ale práci si hledá.

Osobní anamnéza

Erik navštěvoval mateřskou školu v Olomouci. V současné době je žákem základní školy také v Olomouci. Je v páté třídě. Mezi jeho nejoblíbenějšími předměty patří vlastivěda a přírodopis, nemá rád český jazyk, matematiku a tělesnou výchovu. V jeho třídě jsou kromě něj ještě dvě romské děti – dívka a chlapec. Erik popisuje, že ve třídě se mu spolužáci posmívají kvůli tomu, že je Rom. Uvádí, že se tak chovají všichni kromě několika kluků. Erik uvádí: „Říkají, že kradu, jsem špinavý a smrdím. To ale není pravda.“ Mezi spolužáky a Erikem dochází kvůli těmto problémům také k fyzickým potyčkám. Erik se spolužákům bránil, nenechával si jejich chování líbit.

---

¹⁵ Jméno chlapce bylo z důvodů ochrany dat a anonymity změněno.

Když byl v nižším ročníku, svěřil se doma matce, učitelce ne. Nyní, jak sám vypovídá, si posměšků, nadávek a narážek přestal všimnout, nijak výrazně na ně nereaguje.

Erikův přístup ke škole je stejný jako přístup většiny dětí. Někdy chodí do školy rád, jindy se mu nechce. Zdůvodňuje to tím, že se mu nechce učit a také tím, že nemá rád posměšky ze strany spolužáků. Erik je hodný a poslušný kluk, bez výchovných problémů, ale v učení se mu nedaří. Do školy chodí pravidelně, má však problémy s některými vyučovacími předměty. Tomu odpovídají i nepříliš dobré známky na pololetním vysvědčení. Podobné studijní problémy má i jeho starší bratr, který musel opakovat první ročník. Poznámku dostal jen jednou, týkala se nezaplacení drobného finančního obnosu. Výuku úmyslně nevynechává, jak sám říká, do školy nechodí pouze v případech, kdy je nemocný nebo nemá svačinu.

S úkoly Erikovi pomáhala nejčastěji matka. V současné době se mu ale nemůže věnovat tak, jak by chtěla, protože tráví více času v práci. Úkoly teď Erik vypracovává sám nebo se sociálními pracovníky ze Střediska pro etnické menšiny a poradenství Khamoro. Přiznává, že jej víc baví, když domácí úkoly píše sám, ale že sociální pracovník mu vždy snáze vysvětlí, jak zadaný úkol správně splnit.

Erik není členem žádné party. Má jednoho dobrého kamaráda, se kterým chodí ve volném čase ven. Kamarád je o dva roky starší. Mezi chlapci je rovnocenné postavení, Erik není pod vlivem jeho vedení. Svůj volný čas nejraději tráví na počítači, nejčastěji využívá facebook, kde chatuje s ostatními nebo hraje hry. Také se často dívá na televizi nebo chodí s kamarády z místa svého bydliště ven. Dříve se věnoval hraní floorballu, teď dává přednost fotbalu nebo vybíjené. Největší zájem však projevuje o hudbu. Zkouší hrát na bicí a také s ostatními dětmi zpívá v romské kapele při komunitním centru Khamoro. Kromě hraní a zpívání se zajímá o break dance.

Rodinná anamnéza

Erik žije se svou matkou a otcem. Je nejmladší ze tří sourozenců. Erikova matka je podruhé vdaná. S prvním manželem měla dceru. Manžel však začal být Erikově matce nevěrný, což zapříčinilo jejich rozchod. S novým partnerem měla

matka další dvě děti, Erika a jeho bratra. Erik má své rodiče velmi rád, vychází s nimi bez problémů. Erik neuvádí žádné komplikace ve vztahu rodičů, kromě hádek, které ale nejsou časté. Je vděčný svým rodičům za to, že se o něj starají a že jim záleží na jeho vzdělání. Erik sdílí společný pokoj se svými sourozenci. Se sestrou vychází dobře, s bratrem se občas pohádá a popere, ale ne ve vážné věci. Vztahy mezi sourozenci nejsou nijak neobvyklé, nejstarší sestra se často stará o své bratry, když je matka v práci. Píše s nimi úkoly, pečuje o domácnost.

Erik je poslušný kluk. Snaží se, chodí na kroužky. Raději říká pravdu, než by měl lhát, přestože ví, že bude následovat potrestání. Erikova matka je starostlivá, autoritativní, přísná, ale spravedlivá. Záleží jí na vzdělání jejích dětí. Sama uvádí, že se kluci nechtějí učit, a proto je vděčná za spolupráci se sociálními pracovníky. Erika nenechává dlouho do noci venku. Podporuje činnost volnočasových center, je ráda, že děti jenom nesedí doma. Podle ní kromě školy nemají jiné povinnosti a v těchto centrech využijí k dobrému čas, který by promarnily doma u počítače. Všichni členové rodiny jsou milí, pohostinní a pozorní. Rodiče jsou velmi otevření, mluví o svých dětech, jejich zálibách. Také srovnávají způsob života dnešní romské mládeže se svými zkušenostmi. Erik vypovídá, že by se chtěli z lokality přestěhovat. Příčinou nejsou vztahy mezi sousedy, ty jsou nekonfliktní, protože rodina z velké části sousedí se sourozenci matky. Problémem je pro rodinu spíše nepořádek a nesystematičnost v okolí lokality. Rodina se snaží o začlenění do společnosti. Matka je v současné době zaměstnaná, otec o zaměstnání přišel, v současnosti práci hledá. Rodina je zabezpečována pouze z matčina příjmu.

Sociálně patologické jevy

Během dosavadní školní docházky se u Erika nevyskytly větší výchovné potíže. V důsledku posměšků ze strany jeho spolužáků došlo mezi dětmi ke rvačkám. Erik neuvádí zkušenosti s kouřením. Vadí mu zápach cigaret. Oba jeho rodiče jsou kuřáci. Stejně tak nezkusil alkohol ani žádnou nealkoholovou drogu. Droga mu nikdy nebyla nabídnuta.

Volný čas a přístup k volnočasovým zařízením pro děti a mládež

Erik dochází do středisek pro volný čas dětí a mládeže pravidelně každou středu. Nejvíce ho baví činnosti spojené s hudbou, také fotbálek a stolní hry. Chce se zúčastnit pěvecké soutěže, to jej motivuje k pravidelnému zpěvu. Pokud by si měl vybrat mezi tím, jestli zůstane doma nebo půjde do volnočasového zařízení, zvolil by toto zařízení, protože se může něčemu přiučit a nemusí trávit tolik času doma. S pracovníky vychází bez problémů, upřesňuje, že jsou hodní a je s nimi legrace. Vztahy s ostatními dětmi jsou většinou bez komplikací, ale dodává, že starší kluci mají občas narážky, provokují a jsou drzí. Na otázku, zda se ve volnočasovém zařízení naučil něco nového, odpovídá, že hlavně zpívat, do té doby ani nevěděl, že by mohl zpívat romsky. Práce středisek pro volný čas dětí a mládeže je podporována také ze strany Erikovy matky. Je ráda, že se dětem někdo věnuje, protože ona to kvůli svojí vytíženosti v práci nestíhá tak, jak by si představovala. S vděčností hovoří o péči terénních sociálních pracovníků o romské rodiny.

Faktory, působící na rozvoj sociálně patologických jevů; prognóza

V Erikově případě se doposud neobjevily problémy související s rozvojem sociálně patologických jevů. Velký vliv na tuto skutečnost má zajisté působení pozitivního výchovného stylu matky, která má značný zájem o synovo vzdělávání a pozdější uplatnění. Erik možná, tak jako většina dětí z této sociálně vyloučené lokality, kouření zkusil, ale zatím jej nic a nikdo neovlivnil natolik, aby v kouření či jiných závislostech pokračoval. Na Erika by mohlo negativně působit rodinné prostředí, protože oba jeho rodiče jsou kuřáci. Co se týká přístupu rodičů ke kouření, dítě v tomto případě nevidí jejich pozitivní příklad.

Erik ve škole nespívá dobře. Tato skutečnost je ve velké míře zapříčiněna přístupem spolužáků k Erikovi jako k žákovi romského etnika. Posměšky, urážky a fyzické střety zapříčiňují Erikův negativní přístup ke škole a vzdělávání. Jsou také příčinou Erikových častých rvaček s vrstevníky.

Vznik deviantního chování by u Erika mohl vyvolat další pobyt v sociálně vyloučené lokalitě. Negativní chování vrstevnických part, pokuřování, popíjení, nevhodné využívání volného času by se mohlo minimalizovat přestěhováním z této

lokality, o které se Erikova rodina snaží. Erik je poslušný a snaživý chlapec. Pozitivní vliv na chlapcovu osobnost a především vzdělávání má spolupráce s terénní sociální pracovnící, která Erika doučuje to, co nezvládá ve škole. Pokud by se Erik nadále věnoval hudbě, netrávil by tolik času touláním se s vrstevnickými partami a jeho čas by byl využíván vhodněji a smysluplněji směrem k pozitivnímu rozvoji chlapcovy osobnosti.

Případová studie 3: Tomáš¹⁶, 18 let

Chlapec (18 let) byl pro účely výzkumného šetření osloven přímo mnou během programu připraveného sociálními terénními pracovníky. Chlapec, který byl následně vybrán pro zpracování případové studie, vyrůstal v dětském domově. Později byl kvůli problémům s chováním souvisejícím s drobnou trestnou činností zařazen do výchovného ústavu. V tomto případě ovlivnilo chlapce působení pracovníků výchovného ústavu pozitivním směrem. V současné době bydlí v uvedené sociálně vyloučené lokalitě u své tety a hledá si práci, což pro něj vzhledem k jeho věku, příslušnosti k romskému etniku a zejména nedokončenému středoškolskému vzdělání není jednoduché.

Rozhovor byl s chlapcovým souhlasem zaznamenán na diktafon. Chlapec byl hubený, čistě upravený. Měl nasazenou kšiltovku dozadu, ale jeho oblečení nepůsobilo na jeho věk nijak výstředně. Zpočátku byl nedůvěřivý a ve svých výpovědích opatrný, to se však během rozhovoru měnilo.

Osobní anamnéza

Tomáš chodil na základní školu v Olomouci. Z předmětů ho nejvíce bavila hudební výchova a přírodopis. Výuku ve škole zvládal většinou průměrně. Občas se objevily prospěchové problémy či poznámky. Po dokončení základní školy nastoupil na střední odborné učiliště. Tuto školu musel ukončit, protože neměl dost finančních prostředků, aby mohl bydlet na internátu. Tomáš tedy do školy dojížděl, finančně to však nezvládal. Jak sám uvádí, později dva roky pracoval. Tuto praxi musel ukončit,

---

¹⁶ Jméno chlapce bylo z důvodů ochrany dat a anonymity změněno.

protože byl zařazen do výchovného ústavu. Podle jeho názoru Romové obecně na vzdělání dbají, najdou se ale i rodiče, kterým na výuce svých dětí příliš nezáleží.

Tomáš, jak už bylo výše uvedeno, žil jako dítě v dětském domově. V domově se nedostal do vážnějších výchovných problémů. Odmlouval, byl drzý na vychovatele, někdy nedodržel čas vycházek, ale jeho chování bylo víceméně bez větších potíží, v normě. Když byl v domově, vážil si všeho, co měl. Cenil si svých věcí a života, který mu nepřipadal nijak ochuzený. Nevýhodou bylo to, že o tom, co se děje „venku“, jen viděl a slyšel, ale nezažil to na vlastní kůži. Pokud něco potřeboval, nemusel se příliš snažit sám, protože domov to za něj zařídil. Když pak člověk z domova vyjde, je to pro něj těžká zkouška. Může narazit na lidi, kteří ho chtějí jen využít. Podobně tomu bylo u Tomáše. Odchod z domova pro něj nebyl snadný. Musel se naučit postarat se sám o sebe, postavit se na vlastní nohy.

Tomáš byl později zařazen do výchovného ústavu. Z jeho výpovědi je patrné, že se dostal do finančních problémů. Uvádí že, obvinění bylo nepravdivé, ale nedokázal se proti němu bránit a nemohl nijak dokázat svou nevinu. Tomáš se do výchovného ústavu dostat nechtěl. Musel zde dodržovat dost přísná pravidla. Nakonec si jej ale vychovatelé svým přístupem získali. Důležité pro něj bylo, že měl co jíst, že o něj bylo postaráno. Naučil se zde zacházet s penězi, objevil a rozvíjel svůj hudební talent. Měl čas na svoje zájmy. Tomáš také mluví o tom, že ve výchovném ústavu každého brali takového, jaký je. Dokázali pochopit, že člověk udělal chyby a tolerovali ho. Srovnává výchovný ústav s dětským domovem. V dětském domově byl volnější. Rovněž je vděčný za vzdělání, které mu zde bylo poskytnuto. Pro Tomáše byl však výchovný ústav zlomovým bodem. Jak sám říká, „dostal zde rozum“. Seznámil se s lidmi, kteří jej chápali a pomáhali mu. Dostal druhou šanci.

V současnosti se Tomáš snaží najít práci, což pro něj jako mladistvého romského etnika není jednoduché. Má velmi rád hudbu. Hraje na baskytaru a klávesy. Hrál v kapele s partou přátel. Nechtěl by tolik svého volného času trávit s přáteli, raději by se chtěl víc věnovat tomu, co jej zajímá, hudbě. Nerad sportuje a čte. Co se týká práce s počítačem, netráví na něm mnoho času. Před počítačem dá přednost televizi. Nemá přítelkyni. Tomáš by chtěl dostat druhou šanci. Podle něj v jeho životě není vše ztraceno.

Rodinná anamnéza

V současné době bydlí Tomáš u své tety. O svých rodičích se při našem rozhovoru nezmiňuje. Má 2 bratry, sourozenci na sebe mají kontakty, ale nestýkají se. Občas se vídá s dalšími členy širší rodiny. Se svým novým bydlištěm a „novým životem“ je spokojený. Se sousedy v místě jeho bydliště vychází on i jeho teta v klidu. Rozumí si. Podle něj jsou hlavním problémem v rodinách jejich lokality peníze. Rodiče se o své děti chtějí starat, bohužel nemají tolik prostředků, aby mohli své děti dostatečně zabezpečit.

Sociálně patologické jevy

V místě Tomášova bydliště se schází parta kluků, ale není nijak organizovaná. „Není to ghetto“ jak uvádí Tomáš. Tomáš je kuřák. Kouří běžně doma. Vzpomíná, že byly časy, kdy neměl peníze na cigarety. Dokonce kvůli tomu prodal do zastavárny svou basketbalovou košík. Alkohol nepije. Ve výchovném ústavu zkoušel marihuanu. S jinými nealkoholovými drogami zkušenost nemá. Tomáš dodává, že „každý je nastavený jinak. Někdo fetuje, někdo pije, on kouří.“ Přítelkyni nemá a nestojí ani o žádný vážnější vztah. V současné době upřednostňuje lehkovážnější vztahy, mluví o „jednodenních úletech“.

Volný čas a přístup k volnočasovým zařízením pro děti a mládež

Tomáš do středisek volného času nechodí. Terénní sociální pracovníky zná a oceňuje jejich práci a snaživost. Je rád, že se najdou lidé, kteří pomáhají těm, kteří v životě nemají takové možnosti. Podle něj ale někteří Romové nevěří, že má jejich práce smysl, protože sociální pracovníci většinou nejsou romského etnika a nezažili si jejich situaci na vlastní kůži. Podobně je na tom i jeho teta. Nikdy mu chození do volnočasových zařízení nezakazovala, ale je v jednání se sociálními pracovníky opatrná.

Faktory, které ovlivnily vznik sociálně patologických jevů; prognóza

U Tomáše je patrná rozvíjející se závislost na cigaretách. Kouří pravidelně. Může být zapříčiněna Tomášovým pobytem v dětském domově, následně

ve výchovném ústavu, tedy absencí přirozeného rodinného prostředí, vlivem vrstevníků, vzdoru vůči vychovatelům, věkem puberty. Tomáš byl ve většině případů odkázán sám na sebe, popř. na pomoc vychovatelů v těchto zařízeních, se kterými ne vždy vycházel bez problémů. Objevuje se trestná činnost související s Tomášovým osamostatněním po odchodu z dětského domova.

Zlomovým bodem bylo umístění chlapce do výchovného ústavu. Z Tomášovy výpovědi lze podle mého názoru vyzorovat vděčnost k pracovníkům ústavu, dokázal se tady zamyslet nad svým chováním, provést v něm aspoň malou změnu. Velkým povzbuzením pro něj byla důvěra ze strany vychovatelů. Tomáš je přemýšlivý kluk, který to neměl v životě jednoduché. V současné době pokračuje v kouření. K alkoholu a jiným nealkoholovým drogám sklony nemá. Kouření je pro něj formou životního stylu. Také se zde objevuje lehkovážnost ve vztazích s dívkami. Tomášovi by prospělo, kdyby se mu podařilo najít si práci. Jak už bylo dříve uvedeno, jako mladistvý romského etnika to ale při hledání zaměstnání nemá jednoduché.

Případová studie 4: Tereza¹⁷, 8 let

Tato osmiletá dívka byla pro realizaci výzkumného šetření oslovena přímo mnou během terénního programu pro uživatele střediska. Rozhovor byl veden v průběhu tohoto programu. Získaná data, která jsou zde interpretována, pocházejí tedy z vlastního zdroje. Odpovědi byly nahrávány na zvukové zařízení se souhlasem dívčinych rodičů. Při rozhovoru byla dívka zpočátku velmi nesoustředěná, spíše si chtěla hrát než si povídat. U několika otázek nepochopila jejich podstatu. Některé její odpovědi byly zmatené, protože odbíhala k úplně jiným tématům. Případová studie je tedy přímo úměrná jejímu věku.

U dívky se v současné době neobjevují sklony k sociálně patologickému chování, ani prospěchové problémy. Negativním faktorem, který by mohl mít dopad na dívčin další vývoj je nezaměstnanost jejích rodičů. Jak sama uvádí „mama s tatou nepracují, jsou z toho hotoví.“ Dívka sice působila upraveně, ale i přes chladné počasí byla nedostatečně oblečena.

---

¹⁷ Jméno dívky bylo z důvodů ochrany dat a anonymity změněno.

Tereza bydlí se svým otcem, matkou, bratrem a sestrou ve výše zmíněné sociálně vyloučené lokalitě v Olomouci.

Osobní anamnéza

Terezka je v současné době žákyní druhé třídy základní školy v Olomouci. Ve škole má nejraději psaní, počítání, počítače výtvarnou výchovu a hudební výchovu. Baví ji také kurzy plavání, které navštěvuje se svojí třídou. Ve škole prospívá bez problémů, má samé jedničky. S úkoly jí pomáhají rodiče. Tereza pracuje samostatně, rodiče ji ve většině případů jenom kontrolují. Za dobré známky dostává peníze. Do školy chodí pravidelně a ráda. Ve volném čase chodí do kroužků. Terezka hodně svého volného času tráví doma. Hraje si s panenkami, míčem. Baví ji také počítačové hry. Uvádí, že hraje každý den. Ráda čte, tancuje, bruslí a společně s dětmi s jejich lokality si hraje venku. Kamarády má hlavně mezi staršími dětmi. Chtěla by být kuchařkou, jako její sestra.

Rodinná anamnéza

Terezka bydlí s matkou (44 let), otcem (38 let) a bratrem (11 let) a sestrou (13 let) v malém rodinném domku. Každé dítě zde má svůj pokoj. Své rodiče má velmi ráda. Ve vztahu s rodiči ani sourozenci neuvádí žádné komplikace. Otec ani matka v současné době nepracují. Tereza vnímá, že nemají dostatek peněz na pokrytí výdajů. Ona sama, pokud potřebuje, dostává peníze od dědečka.

Sociálně patologické jevy

U Terezy se v současné době neobjevují žádné sociálně patologické jevy. Vzhledem k svému věku ještě nezkusila kouření. Rovněž nemá zkušenosti s alkoholem či jinou injekční drogou. K těmto jevům zaujímá negativní postoj. Terezini rodiče jsou nekuřáci. Často vidí starší děti z jejich lokality kouřit, popíjet a prát se. Do školy dochází pravidelně. Nebyla u ní zaznamenána žádná trestná činnost.

Volný čas a přístup k volnočasovým zařízením pro děti a mládež

Tereza centra pro volný čas mládeže nenavštěvuje. Nepravidelně však využívá terénní sociální služby. Pokud se rozhodne programu účastnit, doprovází ji její bratr. Nejvíce ji baví hraní her a výtvarná tvorba.

Faktory, které ovlivnily vznik sociálně patologických jevů; prognóza

Z výpovědi Terezy zjišťujeme, že se u ní vzhledem k jejímu nízkému věku neobjevily žádné sociálně patologické jevy. Nemá zkušenosti s kouřením, alkoholem ani jinými nealkoholovými drogami. Pozitivní pro rozvoj dítěte je fakt, že ani jeden s rodičů nekouří. Ve škole prospívá bez problémů, výuku úmyslně nezameškává. Neobjevuje se u ní toulání, lhaní ani žádné výchovné problémy. Další dívčin vývoj by mohla ovlivnit nejistá ekonomická situace jejích rodičů.

10. ANALÝZA VÝZKUMNÝCH DAT

V následující kapitole jsou analyzovány výsledky výzkumného šetření.

Výzkumná otázka č. 1: Vyskytují se sociálně patologické jevy u vybraných dětí? Pokud ano, v jaké míře se zde objevují?

Z uvedených případových studií vyplývá, že sociálně patologické jevy se u vybrané skupiny mládeže v malé míře vyskytují. Můžeme je zaznamenat u dvou zkoumaných případů – dívky 19 let a chlapce 18 let. Děti se nejčastěji dopouštějí záškoláctví, užívání cigaret, alkoholu, konopných drog a trestné činnosti související s nedostatkem finančních prostředků. Ostatní děti z uvažovaného souboru (dívka 8 let a chlapec 10 let) sklony k sociálně patologickému jednání nevykazují.

Výzkumná otázka č. 2: Jaké faktory nejčastěji ovlivňují výskyt sociálně patologických jevů u mládeže romského etnika?

U dětí, kde byly sociálně patologické zjištěny, závisel jejich výskyt zejména na rodinném prostředí, a to na životním stylu rodiny, způsobu výchovy, příkladu rodičů či ekonomickém statusu rodiny. Významným ovlivňujícím faktorem byl život v dětském domově vedoucí k přílišné samostatnosti a volnosti jedince. Vznik sociálně patologických jevů by mohl být dán do spojitosti se změnou dosavadního způsobu života, a to přechodem ze ZŠ na střední odborné učiliště nebo odchodem z dětského domova. Dítě se nachází v kritickém období puberty, prochází mnoha změnami a může být ve velké míře (negativně) ovlivněno vrstevnickými skupinami.

Výzkumná otázka č. 3: Je přítomnost sociálně patologických jevů u této skupiny mládeže ovlivněna jejich etnickou příslušností?

Z interpretace předcházející výzkumné otázky je patrné, že rozvoj sociálně patologických jevů u námi uvažovaného souboru je vyvolán působením několika různých faktorů. Tyto faktory mohou být do jisté míry provázány s etnickou příslušností dětí. Patří mezi ně především romský styl výchovy dětí, vyznačující se

vedením dětí k brzkému osamostatňování a předčasné dospělosti, tolerováním zlovyků, nedostatkem řádu ve výchově. U dalších faktorů (např. rizikový věk puberty) nemůžeme s určitostí prokázat vztah mezi těmito faktory a etnicitou.

Výzkumná otázka č. 4: Dokáží mladí romského etnika trávit svůj volný čas smysluplně, pokud jsou k tomu vedeni?

Pokud srovnáme odpovědi jednotlivých respondentů týkající se jejich činnosti ve volném čase, nejčastěji uvádějí, že se věnují sledování televize, práci a hraní her na počítači a aktivitám souvisejícím s hudbou. Často také tráví čas venku s kamarády nebo doma „nicneděláním.“ Tři ze zkoumaných dětí využívají služeb volnočasových zařízení pro děti a mládež. Učí se zde plnit si své školní povinnosti, společně si hrát, rozvíjet své talenty, dodržovat pravidla. K těmto činnostem jsou motivováni ze strany svých rodičů nebo výchovných pracovníků v těchto zařízeních.

Výzkumná otázka č. 5: Má činnost volnočasových center vliv na snížení výskytu sociálně patologických jevů u mládeže?

Z doložených případových studií nelze jednoznačně prokázat vliv činnosti volnočasových center na zmírnění výskytu sociálně patologických jevů u vybrané skupiny romské mládeže. Tato zařízení však vedou děti k utváření pozitivních hodnot, zlepšení vztahu k učení a nerizikovému trávení volného času.

11. DISKUZE

Ve výzkumné části bakalářské práce jsme se zaměřili na zmapování výskytu sociálně patologických jevů. Vybraným souborem pro náš výzkum byly děti romského etnika, navštěvující Středisko pro etnické menšiny a poradenství Khamoro. Nevýhodou při realizaci výzkumu bylo, že i přes dlouhodobější přípravu jsem děti z navštěvované sociálně vyloučené lokality neznala dostatečně dlouho. Jednalo se o děti, se kterými se kvůli jinému zaměření mé práce realizátora kroužků nesetkávám přes rok často. Tato skutečnost je v našem případě zásadní při utváření vzájemného důvěrného vztahu mezi realizátorem výzkumu a respondentem a v určité míře se odrazila i v otevřenosti, pravdivosti a věrohodnosti odpovědí dětí.

Pro realizaci výzkumného šetření byla vzhledem ke zkoumanému problému použita kvalitativní metodologie. Ze získaných dat byly sestaveny případové studie, které byly následně analyzovány. Dalším problémem při interpretaci získaných dat bylo to, že některá, ačkoli pro cíl mé práce podstatná data nemohla být zveřejněna v rámci ochrany údajů respondentů.

Pro naši práci jsme si stanovili 5 výzkumných otázek. První otázka se týkala toho, zda u uvažovaného souboru dětí byly tyto jevy zjištěny a v jaké míře. Z uvedených případových studií je zřejmé, že se sociálně patologické jevy v malé míře vyskytují u dvou dětí (18 a 19 let). Další dvě děti (8 a 10 let) tyto jevy nevykazují. Tuto skutečnost je možné vysvětlit nižším věkem uvedených dvou dětí. Vzhledem k nízkému věku dětí a tomuto věku uměřené kontrole rodičů, je sociálně patologické chování danými dětmi vnímáno jako něco ze strany rodičů nepřipustného a společností netolerovaného. Je tedy patrné, že výskyt sociálně patologických jevů a také míra tohoto výskytu může záviset vzhledem ke zkoumanému souboru na věku dětí. S nízkým věkem souvisí i nepřesné odpovědi respondentů. Některé odpovědi se v malé míře lišily od výpovědí sociálních pracovníků.

Následující otázka byla zaměřena na faktory, které mají vliv na rozvoj právě těch sociálně patologických jevů, které byly zaznamenány u sledované skupiny dětí. Určujícím faktorem se ukázalo být prostředí, ve kterém děti vyrůstaly. Ať už se jednalo o výchovu v dětském domově, doplněnou rodinu nebo rodiče kuřáky. Dalším významným faktorem působícím rizikově především ve věku puberty je negativní

vliv vrstevníků. Pokud se mu jedinec nedokáže ubránit, může u něj dojít k rozvoji sociální patologie.

Třetí otázka byla směřována konkrétněji. Zabývali jsme se tím, zda etnická příslušnost zkoumaných dětí může být jedním z vyvolavatelů sociálně patologického chování. U vybrané výzkumné skupiny se objevily některé znaky shodné s rysy mladistvého romského delikventa, popsaného Matouškem a Kroftovou (Matoušek, Kroftová 2003). Mohli bychom sem zahrnout příslušnost k asociální partě, nedostatečnou kontrolu dětí, nízký socioekonomický status rodiny, záporný vztah ke škole, problémy s prospěchem a chováním. Ve třech případech byla zjištěna nezaměstnanost alespoň jednoho z rodičů, která je pro tuto menšinu charakteristická. Jeden z vybraných chlapců (10 let) dále uvádí, že do školy nechodí, pokud nemá svačinu. Tato skutečnost se shoduje s dříve uvedenými důvody záškoláctví, kdy romské matky z finančních důvodů nemohou děti poslat do školy. Z výše uvedeného vyplývá, že některé faktory způsobující sociálně patologické jednání mohou mít do jisté míry spojitost s etnicitou dětí.

Kladli jsme si také otázku, zda romské děti umějí trávit svůj volný čas smysluplně, pokud jsou k tomu vedeny. Z uvedené analýzy je patrné, že tyto děti se ve svém volném čase věnují podobným činnostem, a to doma (počítač, televize, hudba) nebo venku s kamarády. Tři z uvažované skupiny dětí jsou uživateli center volného času pro děti a mládež. Do těchto zařízení docházejí rádi, většinou pravidelně a jsou v tom podporováni svými rodiči. Čas zde využívají k plnění školních povinností, učí se zde slušně chovat, dodržovat pravidla, také se věnují svým zálibám, které tak rozvíjejí. S výchovnými pracovníky vycházejí bez problémů a jsou jimi k těmto činnostem motivováni.

Při realizaci výzkumného šetření bylo patrné, že romské děti i jejich rodiče jsou na sociální pracovníky zvyklí a tento druh sociální pomoci pro ně není ničím neobvyklým. V okolí této sociálně vyloučené lokality se nachází hned několik volnočasových zařízení s podobným zaměřením. Dalo by se říci, že romské děti jsou sociálními službami obklopeny a někdy až přehlceny, což může mít negativní dopad na motivaci k prevenci sociálně patologických jevů realizovanou volnočasovými centry.

Cílem poslední otázky bylo zjistit, zda volnočasová centra ovlivňují snížení sociálně patologických jevů u mládeže. Volnočasová centra se zaměřením na romskou mládež, do kterých dochází i námi sledované děti, se soustřeďují na vytváření pozitivnějšího vztahu k vyučovacímu procesu, pracují na rozvoji zájmů, které jsou pro děti romského etnika charakteristické (hudba, tanec), učí děti jednat v krizových situacích. Individuální přístup výchovných pracovníků vede uživatele k utváření pozitivních hodnot a nerizikovému trávení volného času.

Pozitivním aspektem je umístění volnočasových center buď přímo v domě uživatelů či v blízkosti jejich domu. Na děti tak lze působit v jejich přirozeném prostředí. Pracovníci s romskou mládeží se také snaží zaměřit na etnické odlišnosti v chování či kultuře romských dětí a tyto odlišnosti zohledňovat a rozvíjet pozitivním směrem při přípravě tohoto úměrného programu. Dalším pozitivním faktorem je i přítomnost romských pracovníků v těchto centrech, kteří pracovníkům z řad většinové populace pomáhají lépe pochopit mentalitu romské menšiny. Těmito uvedenými činnostmi je podporován proces integrace romských dětí do společnosti. Nelze však s jistotou potvrdit přímý vliv těchto zařízení na snížení sociálně patologických jevů u konkrétních jedinců.

Z našeho realizovaného výzkumu nelze vyvodit jednoznačné závěry, protože závěry z případových studií jednotlivých dětí se nedají beze zbytku aplikovat na jiné případy. Přesto jsme díky výzkumným otázkám dospěli k zajímavým zjištěním a mohli tak hlouběji proniknout do námi sledované problematiky.

ZÁVĚR

Cílem mé bakalářské práce bylo přiblížit problematiku sociálně patologických jevů u současné mládeže. Tomuto tématu je také věnována teoretická část práce. Zaměřila jsem se v ní na definování základních pojmů, souvisejících se sociálně patologickými jevy a sociální patologií. Dále jsou zde popsány možné příčiny vzniku těchto jevů z pohledu několika odborníků a také faktory ovlivňující výskyt sociálně patologických jevů právě u mládeže.

Při výběru konkrétní skupiny mládeže, u které měly být sociálně patologické jevy pozorovány, mě ovlivnila především zkušenost s prací s mládeží romského etnika. Můj zájem o práci s touto skupinou mládeže byl tedy stěžejní při volbě pozorované skupiny. Značná část teoretické části byla proto zaměřena na problematiku romské menšiny, tedy charakteristiku jejich národa, kulturu, výchovu v rodině, přístup ke vzdělání a také sociálně patologické jevy, které se u mládeže romské menšiny často vyskytují. Z přiblížení specifického způsobu života romské menšiny lze snadněji pochopit některé odlišnosti v jejich chování a také to, že ne vždy automaticky platí „Co Rom, to delikvent.“

Závěr teoretické části je věnován preventivním programům a institucím, které jsou zaměřeny na minimalizaci sociálně patologických jevů mládeže. Chtěla bych také poukázat na důležitost vhodného a zdravého trávení volného času mládeže v souvislosti s činností volnočasových center. Tato forma působení na rizikovou mládež není podle mého názoru příliš v povědomí obyvatel, přesto, že je to činnost pro dnešní dobu důležitá a nepostradatelná.

Výzkumná část bakalářské práce je věnována výskytu sociálně patologických jevů u současné romské mládeže. Soustřeďuje se na příčiny jejich vzniku, na způsob trávení volného času této skupiny mládeže. Pro realizaci výzkumného šetření byli osloveni uživatelé Střediska pro etnické menšiny a poradenství Khamoro. Ze získaných informací byly sestaveny případové studie konkrétních jedinců, které byly dále analyzovány a interpretovány.

Sociálně patologické jevy jsou v dnešní společnosti stále velmi aktuální, proto by jim a zejména jejich prevenci u dětí a mladistvých měla být i nadále věnována značná pozornost.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BAKALÁŘ, Petr. *Psychologie Romů*. Praha: Votobia, 2004. 179 s. ISBN 80-7220-180-8.

BALVÍN, Jaroslav. *Metody výuky romských žáků*. 1. vyd. Praha: Radix, 2007. 200 s. ISBN 978-80-86031-73-6.

BEDNÁŘOVÁ, Zdena, PELECH Lubomír. *Slabikář sociální práce na ulici: supervize, streetwork, financování*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2003. 99 s. ISBN 80-723-9148-8.

BECHYŇOVÁ, Věra et al. *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. 1. vyd. Praha: IREAS, Institut pro strukturální politiku, 2007. 229 s. ISBN 978-808-6684-475.

DAVIDOVÁ, Eva. *Romano drom: Cesty Romů: 1945-1990 : změny v postavení a způsobu života Romů v Čechách, na Moravě a na Slovensku*. 1. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1995. 245 s. ISBN 80-706-7533-0.

DRAPELA, Viktor. *Přehled teorií osobnosti*. 5. vyd. Praha: Portál, 2008. 175 s. ISBN 978-80-7367-505-9.

DURKHEIM, Émile. *Pravidla sociologické metody*. Uspořádal Miroslav Huter. Praha: Vysoká škola politická ÚV KSČ, 1969. 174 s.

FERÁK, Vladimír, SRŠEŇ, Štefan. *Genetika člověka*. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatelstvo, 1981. 440 s.

FISCHER, Slavomil, ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009. 218 s. ISBN 978-802-4727-813.

GÁŽI, Štefan, GRÄTZER Adolf, OČENÁŠOVÁ Elena, SABOPÁL Eduard, ŠÚRYOVÁ Eva. *Kriminológia - osobitná časť. Diel . 1*. vyd. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2001. 164 s. ISBN 8080541671.

GULOVÁ, Lenka. *Sociální práce: pro pedagogické obory*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. 208 s. ISBN 9788024733791.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-736-7040-2.

HRČKA, Michal. *Sociální deviace*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 302 s. ISBN 80-858-5068-0.

HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. *Šaj pes dovakeras : Můžeme se domluvit* . 3., nezměněné vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1998. 129 s. ISBN 80-706-7905-0.

KALEJA, Martin, KNEJP, Jan. *Mluvme o Romech = Aven vakeras pal o Roma*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 2009. 199 s. ISBN 978-807-3687-083.

KALINA, Kamil. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup*. 2. 1. vyd. Praha: Úřad vlády České republiky, c2003. 343 s. ISBN 80-86734-05-6.

KAPR, Jaroslav, FISCHEROVÁ, Vlasta, LINHART, Jiří, VODÁKOVÁ, Alena. *Sociální deviace, sociologie nemoci a medicíny*. 2. přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakl. a Sociologický ústav AV ČR, 1994. 116 s. ISBN 80-858-5003-6.

KOČÁREK, Eduard. *Genetika: obecná genetika a cytogenetika, molekulární biologie, biotechnologie, genomika*. 1. vyd. Praha: Scientia, 2004. 211 s. ISBN 80-718-3326-6.

KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 255 s. ISBN 80-717-8513-X.

KOLÁŘ, Michal. *Specifický program proti šikanování a násilí ve školách a školských zařízeních*. Praha: MŠMT ČR, 2003.

KOMENDA, Antonín. *Sociální deviace: historická východiska a základní teoretické přístupy*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999. 313 s. ISBN 80-244-0019-7.

KOUKOLÍK, František, DRTILOVÁ Jana. *Vzpouza deprivantů*. Nové, přeprac. vyd. Praha: Galén, 2006. 327 s. ISBN 9788072624102.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 215 s. ISBN 9788073673833.

KREJČÍŘOVÁ, Olga, SKOPALOVÁ, Jitka. *Deviace a sociální patologie - vybrané jevy*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. 66 s. ISBN 978-80-244-1698-4.

MACHOVÁ, Jitka. *Biologie člověka pro učitele*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 2002. 269 s. ISBN 9788071848677.

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže: druhy agresí, přístupy k agresivnímu chování, poruchy chování, šikana*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009. 152 s. ISBN 978-802-4723-105.

MAŘÍKOVÁ, Hana et al. *Velký sociologický slovník. I, A-O*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. 747 s. ISBN 8071841641

MATOUŠEK, Oldřich, KROFTOVÁ Andrea. *Mládež a delikvence*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. 340 s. ISBN 80-717-8771-X.

MATOUŠEK, Oldřich. *Základy sociální práce*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. 309 s. ISBN 978-807-3673-314.

MUNKOVÁ, Gabriela. *Sociální deviace: (přehled sociologických teorií)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2004. 134 s. ISBN 80-246-0279-2.

MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 194 s. Spisy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, sv. č. 112. ISBN 978-802-1045-507.

MUSILOVÁ, Marcela. *Případová studie jako součást pedagogické praxe*. 2., upr. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. 42 s. ISBN 80-244-0749-3.

NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie osobnosti*. 2. vyd., rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009. 620 s. ISBN 978-80-200-1680-5.

NEČAS, Ctibor. *Romové v České republice včera a dnes*. 5. dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. 129 s. ISBN 80-244-0497-4.

NOVOTNÝ Oto, ZAPLETAL Josef. *Základy kriminologie*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1996. 137 s. ISBN 978-807-0668-214.

POKORNÝ, Vratislav, TELCOVÁ, Jana, TOMKO, Anton. *Prevence sociálně patologických jevů: Manuál praxe*. 3. rozš. vyd. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2003. 186 s. ISBN 80-86568-04-0.

POSPÍŠILOVÁ, Helena. *Mládež, hodnoty a volný čas*. 1. vyd. Olomouc: Hanex, 2010. 272 s. ISBN 978-80-7409-036-3.

RAINE, Adrian. *The psychopathology of crime: criminal behavior as a clinical disorder*. San Diego: Academic Press, c1993. 377 s. ISBN 01-257-6160-0.

RYBÁŘ, Radovan. *Společenské soužití s národnostními menšinami (Romové)*. Brno: Cerm, 2000. 28 s. ISBN 80-720-4143-6.

ŘÍČAN, Pavel. *S Romy žít budeme - jde o to jak: Dějiny. Současná situace. Kořeny problémů. Naděje společné budoucnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 143 s. ISBN 80-717-8250-5.

ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie osobnosti: obor v pohybu*. 6., rev. a dopl. vyd. Praha: Grada, 2010. 208 s. ISBN 978-802-4731-339.

SKOPALOVÁ, Jitka. *Vybrané kapitoly ze sociálních deviací*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. 36 s. ISBN 80-244-0146-0.

SMĚKAL, Vladimír, MACEK Petr. *Utváření a vývoj osobnosti: psychologické, sociální a pedagogické aspekty*. 1. vyd. Brno: Barrister, 2002. 264 s. ISBN 80-859-4783-8.

SOCIOPRESS. Romové v České republice, (1945-1998). 1. vyd. Praha: Sociopress, 1999. 558 s. ISBN 80-902260-7-8.

SOCHŮREK, Jan. *Vybrané kapitoly ze sociální patologie. Díl 2, Sociálně patologické jevy*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2001. 47 s. ISBN 80-708-3495-1.

ŠOTOLOVÁ, Eva. *Vzdělávání Romů*. 1. vyd. Praha: Grada Pub., 2000. 95 s. ISBN 80-716-9528-9.

ŠVAŘÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

URBAN, Lukáš, DUBSKÝ Josef. *Sociální deviace*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 167 s. ISBN 978-807-3801-335.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese. Variabilita a patologie lidské psychiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. 444 s. ISBN 80-717-8214-9.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie osobnosti*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2010. 467 s. ISBN 978-802-4618-326.

VANÍČKOVÁ, Eva. *Dětská prostituce*. 2. dopl. a aktualiz. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. 141 s. Psyché (Grada Publishing). ISBN 978-802-4722-184.

VEČERKA, Kazimír, HOLAS, Jakub, ŠTĚCHOVÁ, Markéta a DIBLÍKOVÁ, Simona. *Sociálně patologické jevy u dětí: závěrečná zpráva z výzkumu*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000. 215 s. ISBN 8086008746.

VÍTEK, Karel et al. *Výchovné poradenství a sociální patologie*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989. 143 s.

VYKOPALOVÁ, Hana. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. 154 s. ISBN 80-2440-337-4.

ZÁŠKODNÁ, Helena. *Sociální deviace dětí a mládeže*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 1998. 94 s. ISBN 80-704-2519-9.

ZELINKOVÁ, Olga. *Poruchy učení: dyslexie, dysgrafie, dysortografie, dyskalkulie, dyspraxie, ADHD*. 11. vyd. Praha: Portál, 2009. 264 s. ISBN 978-807-3675-141.

Internetové zdroje

ARABADŽIEV, Sáva. *Poruchy chování* [online]. 29. 9. 2008 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <http://sikana.i-extra.net/poruchy-chovani/>

Centrum adiktologie. *Co je prevence* [online]. c2011. [cit. 2012-02-23]. Dostupné z: <http://www.adiktologie.cz/cz/articles/detail/377/3071/Co-je-prevence>

Český rozhlas. *Romská kultura* [online]. c1997-2012 [cit. 2012-02-23]. Dostupné z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18586>

Discover what is serotonin. *The differences and similarities among Serotonin and Dopamine* [online]. 2012 [cit. 2012-03-25]. Dostupné z: <http://www.whatisserotonin.com/serotonin/the-differences-and-similarities-among-serotonin-and-dopamine/>

Drogy-info.cz. *Výběr z domácího tisku 2003-11-21* (21. listopad 2003) - 1. část [online]. c2003-2006 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: http://www.drogy-info.cz/index.php/info/monitor/domaci_media/2003/vyber_z_domaciho_tisku_2003_11_21_21_listopad_2003_1_cast#OBSAH

Drom, romské středisko. *Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež DROM* [online]. c2008 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <http://www.drom.cz/cs/drom-romske-stredisko/socialni-sluzby/nizkoprahove-zarizeni-drom/nizkoprahove-zarizeni-pro-deti-a-mladez-drom.html>

Charita Olomouc - SMP. *Středisko Khamoro pro etnické menšiny a poradenství* [online]. c2007 [cit. 2012-03-13]. Dostupné z: <http://www.olomouc.charita.cz/socialni-sluzby-SMP>

KUBECZKA, Josef. Radio Praha. *Zprávy* [online]. 07-06-2004 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <http://www.radio.cz/cz/rubrika/zpravy/zpravy-2004-06-07#11>

Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Projekt "Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti"* [online]. c2006 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/3043/Analyza_romskych_lokalit.pdf

Ministerstvo zdravotnictví České republiky. *MKN - 10 (Mezinárodní klasifikace nemocí)* [online]. c2010 [cit. 2012-03-13]. Dostupné z: http://www.mzcr.cz/Odbornik/obsah/mkn-10mezinarodni-klasifikace-nemoci_1644_3.html

MŠMT ČR. *Prevence rizikového chování* [online]. c2006a [cit. 2012-02-23]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/prevence-ptj>

MŠMT ČR. *Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže 2005 – 2008* [online]. c2006b [cit. 2012-02-23]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/socialni-programy/strategie-prevence-socialne-patologickych-jevu-u-deti-a-mladeze?highlightWords=strategie>

OSN Praha. *Dokumenty OSN* [online]. c2005. [cit. 2012-03-12]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/>

Ostrov radosti. *Závislost* [online]. c2012 [cit. 2012-02-23]. Dostupné z: <http://www.ostrovzl.cz/prevence/zavislost/>

ŘÍČAN, Pavel. *Násilí mezi školními dětmi z etnického hlediska*. Praha 1: Research Support Scheme, c1999. Dostupné z:
<http://rss.archives.ceu.hu/archive/00001048/01/49.pdf>

ÚZIS ČR. *MKN-10* [online]. 27. 12. 2011 [cit. 2012-03-13]. Dostupné z:
<http://www.uzis.cz/cz/mkn/index.html>

Záchranný kruh. *Co je to šikana* [online]. c2009 [cit. 2012-02-23]. Dostupné z:
http://www.zachranny-kruh.cz/rizikove_chovani/co_je_to_sikana.html

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Informovaný souhlas

Příloha č. 2: Propagační materiál Komunitního centra Střediska pro etnické menšiny a poradenství Khamoro

Příloha č 1. Informovaný souhlas

Informovaný souhlas

Souhlasím s tím, že se moje dítě zúčastní výzkumu k bakalářské práci, zaměřeném na dítě, trávení volného času doma a v komunitním centru Khamoro. Výsledky budou získávány a vyhodnocovány anonymně a nebudou nikde zveřejněny.

Dne .....

Podpis.....

Příloha č 2. Propagační materiál Komunitního centra Střediska pro etnické menšiny a poradenství Khamoro

KOMUNITNÍ CENTRUM

SMP | středisko Khamoro
pro etnické menšiny a poradenství

charita OLOMOUC

KOMUNITNÍ CENTRUM

Adresa | Přichystalova 70 | 771 11 Olomouc

Adresa pro doručování | Charita Olomouc | Wurmova 5 | 771 11 Olomouc

Koordinátorka | Bc. Kateřina Ostádalová

Telefon | +420 739 246 032

E-mail | katerina-ostadalova@olomouc.charita.cz

Druh služby | nízkoprahové zařízení pro děti a mládež
| 562 zákona č. 108/2006 Sb.

Identifikátor | 8923745

	SMP středisko Khamoro pro etnické menšiny a poradenství	+420 736 764 928 smp@olomouc.charita.cz
	STH středisko sv. Ažběty pro lidi s tělesným handicapem	+420 585 754 582 sth@olomouc.charita.cz
	SLB středisko Samaritán pro lidi bez domova	+420 739 249 226 sld@olomouc.charita.cz
	SDD středisko sv. Vincence pro lidi s duševním onemocněním	+420 585 313 897 sdo@olomouc.charita.cz
	SKP středisko sv. Kryštofa pro krizovou pomoc	+420 739 246 035 skp@olomouc.charita.cz

KOMUNITNÍ CENTRUM

Komunitní centrum naleznete
v olomoucké čtvrti Nový Svět,
u autobusové zastávky
„Přichystalová“ (linky č. 13 a 22).

CHARITA OLOMOUC

Wurmova 5
771 11 Olomouc
+420 739 249 227
info@olomouc.charita.cz
IČ: 44936427 | DIČ: CZ44936427
Komerční banka a.s. Olomouc
Č.ú. 1221443811/0100

Fotografie klientů byly použity s jejich souhlasem.

www.olomouc.charita.cz

Posláním Komunitního centra, které je zařízením Charity Olomouc, je předcházet a řešit sociopatologické jevy u dětí a mládeže ohrožené sociálním vyloučením. V Komunitním centru mohou děti a mládež trávit svůj volný čas. Zde se mohou připravovat do školy nebo se účastnit připraveného volnočasového programu (hudební, taneční sportovní kroužky). Služba je poskytována v největší sociálně vyloučené čtvrti v Olomouci na rozhraní lokalit Hodolany a Nový Svět, usiluje o sociální začleňování a je realizována na základě křesťanských principů.

Chceš:

- pomoci s učním?
- zajímavým způsobem trávit svůj volný čas v klubovně?
- jezdit na výlety a účastnit se sportovních akcí?

Jestliže ano, nabízíme Ti:

- pomoc se psaním domácích úkolů
- různé druhy kroužků
- výlety
- přednášky a besedy na zajímavá témata
- sociální poradenství

Principy naší služby:

- naše činnost vychází z křesťanských hodnot
- podporujeme osobní rozvoj uživatelů služby (výchova a vzdělání)
- ke každému uživateli se snažíme přistupovat individuálně
- při poskytování sociální služby dodržujeme Vnitřní řád zařízení
- naše služby se řídí potřebami uživatelů

Službu Ti nemůžeme poskytnout:

- jestliže jsi pod vlivem drog nebo alkoholu
- jestliže jsi dosáhl věku 26 let

Dlouhodobé cíle:

- předcházení a řešení sociopatologických jevů u uživatelů služeb a začleňování uživatelů do majoritní společnosti
- vyrovnání podmínek ve vzdělání a podpora v přípravě na budoucí profesi uživatelů služby s majoritní společností
- zprostředkování kontaktu uživatelům služby se společenským prostředím (kulturní akce a výlety)

Cílová skupina:

Služba je určena pro děti a mládež od 6 (dítě musí docházet do základní školy, ne mateřské školky) do 26 let věku, ohrožené sociálním vyloučením. Převážně se jedná o děti a mládež bydlící ve vyloučené čtvrti v Olomouci na rozhraní lokalit Hodolany a Nový Svět.

pondělí

14.00 – 15.00 doučování pro děti a mládež od 1. třídy do 26 let
15.00 – 17.30 klubovna pro mládež od 12 let

úterý

14.00 – 15.00 doučování pro děti a mládež od 1. třídy do 26 let
15.00 – 16.00 kroužek pro děti do 11 let
16.00 – 17.30 volnočasové aktivity pro děti do 11 let

středa

14.00 – 15.00 doučování pro děti a mládež od 1. třídy do 26 let
15.00 – 17.30 klubovna pro mládež od 12 let

čtvrtek

14.00 – 15.00 doučování pro děti a mládež od 1. třídy do 26 let
15.00 – 17.30 tělocvična SD / kroužek a volnočasové aktivity v KC pro děti do 11 let

pátek

13.00 – 14.00 doučování pro děti a mládež od 1. třídy do 26 let
14.00 – 15.30 volnočasové aktivity pro děti a mládež od 1. třídy do 26 let

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Lucie Čurečková
Katedra:	Katedra psychologie a patopsychologie
Vedoucí práce:	Mgr. Lucie Křeménková, Ph. D.
Rok obhajoby:	2012

Název práce:	Sociálně patologické jevy u současné mládeže. Příčiny a možnosti prevence.
Název v angličtině:	Socio – pathological phenomena of contemporary juveniles, their causes and possibilities of prevention.
Anotace práce:	Cílem práce je přiblížit problematiku sociálně patologických jevů u současné mládeže. Jedná se o takové chování jedince, které je charakterizované nevhodným životním stylem, nedodržíváním sociálních norem, předpisů či etických zásad. Výskyt sociálně patologických jevů je sledován u vybrané skupiny mládeže romského etnika. Jsou zkoumány příčiny vzniku těchto jevů a také způsob trávení volného času romské mládeže s přihlédnutím na činnost volnočasových center pro děti a mládež, zabývajících se prevencí sociálně patologických jevů. Ve výzkumné části jsou prezentovány případové studie jednotlivých dětí.
Klíčová slova:	Sociálně patologický jev, sociální patologie, záškoláctví, krádeže, romská menšina, romské dítě, primární prevence, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, terénní sociální práce.
Anotace v angličtině:	This thesis deals with the issue of socially pathological phenomena with contemporary youth. Socially pathological behaviour is characterised by inappropriate life style, disregard for social norms, rules or ethical principles. Incidence of socially pathological phenomena is observed at selected youth group of Roma people. This thesis analyses the causes of origin of these phenomena and it also deals with the way these young Roma people spend their spare time in relation to

	activities run by leisure drop-in centres concerned with prevention of socially pathological phenomena. In the research part of the thesis, various case studies of individual children are presented.
Klíčová slova v angličtině:	Socially pathological phenomena, social pathology, truancy, larceny, Roma people minority, Roma child, primary prevention, youth drop-in centres, field social work.
Příloh vázané v práci:	Příloha 1: Informovaný souhlas Příloha 2: Propagační materiál Komunitního centra Střediska pro etnické menšiny a poradenství Khamoro
Rozsah práce:	77
Jazyk práce:	Český jazyk